

Josip Korošec

NEOLIT NA KRASU IN V SLOVENSKEM PRIMORJU

V zadnjem času se vse bolj množijo najdišča paleolitskih postaj na Krasu in v Slovenskem Primorju. Vendar so za sedaj to vedno najdbe v jamah, kjer naj bi človek v pleistocenu imel bodisi svoje pribežališče bodisi začasno prebivališče ali lovsko postajo.¹ Toda po ledeni dobi preneha življenje človeka v teh krajih za dolga tisočletja. Mogoče je to samo navidezna začasna slika, ker še nimamo ustreznih najdb, mogoče se je pa človek v resnici umaknil iz teh krajev. Vzrok za tako cezuro, kolikor je obstajala, bo pa potrebno iskati v pogojih za življenje ali bolje v prehrabnenih možnostih v teh krajih tedanjega časa.

Novo naseljevanje kraških predelov in Slovenskega primorja spada po današnjih najdbah že v relativno zgodnejši čas prazgodovine. Posamezni indiciji so sicer doslej govorili, da se je človek tukaj naselil šele ob začetku kovinske dobe oziroma pod sam konec neolita.² Vendar so marsikateri raziskovalci že poprej po pravici domnevali, da posamezni čisto tipološki elementi kažejo na neolitski značaj. Na ta način je bilo mogoče domnevati, da se je naselitev Krasa in Slovenskega primorja obnovila že v nekoliko zgodnejšem času, proti koncu srednjega oziroma v mlajšem neolitu. Tako je tudi že Hoernes pripisal neolitu vrsto keramičnih fragmentov, ki so bili najdeni v Čotarjevi pečini pri Proseku, dalje v Terezijini jami pri Devinu, v Vlaški jami pri Trstu, v jami na Doleh pri Nabrežini in v jami Gabrovici pri Trstu.³ Kljub temu pa dopušča možnost, da bi ti fragmenti pripadali tudi bakreni dobi.⁴ Hoernes je takšne elemente povezoval z Butmirom, s tedaj enim najbolj raziskanih kulturnih krogov na Balkanu. Pokazal je pa tudi na posamezne momente, ki bi dovoljevali tudi nekoliko starejše datiranje. Predvsem so to fragmenti keramike, najdeni v Terezijini jami pri Devinu, ki so jih našli skupaj s slikano keramiko. Ta

¹ Nekaj takšnih postaj je Betalov spodmol, Črni kal, Postojnska jama, Jama pod Kalom, Otoška jama, Parska golobina itd. — S. Brodar, *Paleolitski sledovi v Postojnski jami*, Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana 1951. — S. Brodar, *Otoška jama, paleolitska postaja*, Razprave Slovenske akademije, 1951. — S. Brodar, *Betalov spodmol — ponovno zatočišče ledenodobnega človeka*, *Proteus* 1948/49. — itd.

² Prvi Jugoslovanski speleološki kongres, Ljubljana 1955, 87 sl.

³ Jahrbuch d. k. k. Zentralkommission 1905, 47 sl.

⁴ Hoernes, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*, Wien 1925, 398.

je pa Hoernesa zapeljala pri vzporejanju z butmirske skupine, kjer do tedaj slikana keramika ni bila znana,⁵ da je najdbe takšne vrste datiral časovno v butmirske stopnjo.⁶ Podobno je storil tudi Menghin, ki je tozadevne najdbe vštel v krog lengyelske kulturne skupine, seveda v širokem pomenu besede, kamor spadajo po njegovem mnenju tudi butmirska, lengyelska, vinčanska, jordansmühlska itd., z eno besedo ves kulturni krog trakaste keramike Balkana in Panonske ravnine.⁷ Ta tedanji pojem pa nezadostno diferencira tako kulturno kakor časovno razne kulturne skupine, kar je za tedanje stanje znanosti in glede na materialne ostaline bilo več ali manj pravilno.

Podobno kakor so tedaj vodeči prazgodovinarji ocenjevali naše najdbe predvsem iz kraških jam, tako so delali tudi sami raziskovalci, ki niso imeli nobene možnosti podrobnejšega opredeljevanja. Poleg tega tudi sama raziskovanja niso dala dovolj jasnosti, ki so bile potrebne za klasifikacijo gradiva. Stratigrafski podatki so izredno pomanjkljivi. Res pa je, da tudi boljši stratigrafski podatki ne bi mogli dati pravih rezultatov že glede na majhno število dotičnih fragmentov keramike, ki tozadevno prihajajo v poštev vsaj kar se tiče posameznih jam. Mogoče bi nam samo nekatere jame dale nekoliko bolj jasno sliko, ako bi se bila vršila sistematična raziskovanja po današnjih modernih vidikih. Navadno so že sami raziskovalci, v kolikor niso našli kovinskega orodja in orožja, razno keramiko tolmačili kot neolitsko.

Analiza gradiva in predvsem nekatera nova terenska raziskovanja so v novejšem času dokaj spremenila sliko o času naseljenosti kakor tudi sliko samega načina stanovanja v naših krajih. Tako je postala zelo dvomljiva domneva, da je starejši naselivitveni tok na Krasu in v Slovenskem Primorju zajel sprva samo kraške jame, šele kasneje pa naj bi prebivalci naselili tudi posamezna mesta tudi na prostem.⁸ Posamezne novo raziskane jame namreč pričajo, da je bilo v njih kulturno gradivo naplavljenno od zunaj.⁹ S tem v zvezi bi bilo seveda

⁵ To se je ugotovilo šele pred kratkim na lokaliteti Nebo (Benac, Prehistorijsko naselje Nebo i problem butmirske kulture, Ljubljana 1952, 67 sl. — Benac, Istraživanje prehistorijskih nalazišta u dolini Bile, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, [odslej GZMS], 1949, 50, 39 sl. — Benac, Neolitsko naselje u dolini Bile, GZMS 1953, 260 sl.).

⁶ Jahrbuch d. k. k. Zentralkommission 1905, 50.

⁷ Hoernes, Urgeschichte, 787.

⁸ J. Korošec, Arheološke ostaline v jugoslovanskih jamah po paleolitski dobi, Prvi jugoslovanski speleološki kongres, Ljubljana 1953, 89 sl.

⁹ Tak primer je z jamo Kevdrc na Lubniku (Leben, Nova arheološka odkritja v okolici Škofje Loke, Loški razgledi VI, 1959, Škofja Loka, 83 sl.), dalje z Roško špiljo (Leben, Poročilo o izkopavanjih v Roški špilji leta 1953, Arheološki vestnik 1956, 242 sl.), z jamo Brlovko pri Orehku v bližini Postojne (Leben, Sondiranje v jami Brlovki, Arheološki vestnik 1956, 441 sl. — Leben, Nove arheološke najdbe v jamah na Notranjskem, Arheološki vestnik 1957, 307 sl.). Poleg tega so se podobni podatki dobili tudi v nekaterih drugih jamah izven Slovenije kot n. pr. v jami Stražbenica v Danilu blizu Šibenika (Korošec, Stražbenica v Danilu pri Šibeniku, Arheološki vestnik 1957, 48 sl.). Avtorji so sicer v prvih objavah domnevali, da so se jame mogle v nekem časovnem obdobju tudi kot takšne uporabljati, kar

nujno ponovno raziskati tudi vse ostale že raziskane jame in sicer pod novim vidikom možnosti naplavljanja gradiva v jame.¹⁰ Ni dvoma da bo število jam, ki so v nekem času služile tudi v stanovanjske namene, le omejeno. Tak je primer vsekakor s Predjamo,¹¹ ki je sicer bila nekdanj vodna jama, kamor je pa danes in tudi nekdanj naplavljanje na mesto, kjer se nahaja prazgodovinska in rimska naselbina, bilo nemogoče. Ni pa tak primer tudi z vsemi ostalimi jamami, kjer je naplavljanje tudi še danes mogoče, da ne govorimo o minulem času, čeprav ta obsega nekaj tisoč let.¹² V momentu pa, ko imamo naplavljanje gradiva na posamezna mesta, posebno ako so ta še omejena kakor je primer z jamami, ne moremo več računati na pravilno in uporabljivo stratigrafijo.¹³ Tako je tudi še danes najbolj koristno uporabljati tipologijo pri določanju kronoloških in drugih momentov.

Samo del jam ima gradivo, ki ga glede na tipološke posameznosti lahko bolj resno upoštevamo pri vprašanju življenja v neolitu v Slovenskem Primorju. Marsikakšne jame pa zaradi materiala izključno iz kasnejših časov popolnoma odpadejo oziroma jih v našem primeru ne moremo upoštevati. Takšne so n. pr. Jama I. na Prevali,¹⁴ dalje jama II. na Prevali,¹⁵ Tomičeva jama v Škocjanskih jamah,¹⁶ Czoernigova jama,¹⁷ Jama nad jezerom v Veliki dolini,¹⁸ Luknja v Lazu,¹⁹ Pečina v Sapendolu,²⁰ Jama nad Sokolakom,²¹ Jama pri Korincovih v Dolnjih Ležečah,²² Jama v Lazah,²³ Jama »Na Hrbc« pri Proseku,²⁴ Pitina jama pri Gabrovici,²⁵ Jama Lasca pri Nabrežini,²⁶ Rusa špilja na hribu Jurkovec blizu Nabrežine,²⁷ Predjama blizu Postojne,²⁸ in še vrsta drugih,²⁹ katerih danes znano gradivo pripada kasnejšemu času. Dopustiti pa moramo možnost, da bi se v primeru novih raziskovanj tudi v teh jamah mogoče našli posamezni sledovi, ki bi omogočali povezovanje s kameno dobo, čeprav to ni posebno verjetno. Seveda bo o tem mogoče sklepati šele kasneje, po novih raziskovanjih. Ker je pa v mnogih primerih gradivo v jame tudi naplavljeno, bo potrebno raziskati tudi bližjo in daljno okolico, ki bo mogoče dala več podatkov.

Zanimivo je, da nimamo doslej sploh nobene najdbe iz zgodnejšega časa, ki bi bila odkrita na prostem, temveč razpolagamo samo

je pa danes potrebno korigirati na temelju novih raziskovanj in opazovanj v takšnih jamah. V mnogih je vsakoletna erozija tako velika, da izključuje možnost, da se tu nahajajoče gradivo pripiše nekdanji naselitvi. Za nekatere jame se je to tudi že nekdanj domnevalo, vendar se je pa večino le smatralo kot naselivitvene objekte.

¹⁰ Naplavljanje kulturnega gradiva ni bilo nujno, da se je izvršilo samo skozi vhod, kakor lahko domnevamo za Stražbenico pri Šibeniku, temveč se je izvršilo tudi skozi razne kamnine in razpoke v stropu, kakor je n. pr. primer s Kevdrcem na Lubniku. In ravno ta jama nas postavlja pred tovrstno problematiko že glede na višino na kateri se nahaja, saj spada med najvišje ležeče jame pri nas s prazgodovinsko kulturno ostalino. Naselbina sama se je morala nahajati višje od same jame, mogoče niti v neposredni bližini od koder je bilo gradivo skozi stoletja odpлавljano in je skozi razne razpoke dospelo do jame. V t. i. jamo »Roško špiljo« v Škocjanskih jamah je kulturno gradivo naplavljeno čez previs.

¹¹ J. Korošec, Arheološke ostaline v Predjami, Razprave SAZU IV, 1, Ljubljana 1956, 3 sl.

z najdbami v jamah. Vzrok za to leži na eni strani v samih mestih raziskovanja, na drugi pa tudi v spremembi zemljišča glede na nekdanji izoblikovanost, pogozdenost in možnosti naseljevanja.³⁰ Seveda pa jame ne bodo edine, ki bi nam mogle nuditi odgovor na razna vprašanja tudi kar se tiče zgodnejšega časa od paleolita dalje. Vprašanje je edino ali si bomo mogli pomagati s stratigrafskimi podatki. Po vsej priliki bomo morali to misel zavreči razen mogoče v redkih primerih. Zato ni izključeno, da bo edine odgovore zopet mogla dati le tipologija, podobno kakor pri gradivu v jamah.

Glede na nove najdbe v Dalmaciji in na jadranskih otokih ter v ostalem delu Slovenije prihaja v poštev za neolitski čas nekaj gradiva iz naših kraških jam. To so Terezijina jama pri Devinu,³¹ dalje Vlaška jama,³² Pečina na Mahu,³³ Jama delle Gallerie blizu Drage,³⁴ Jama v Gabrovici blizu Trsta,³⁵ Jama Samatorca pri Nabrežini,³⁶ Čotarjeva pečina pri Proseku,³⁷ Jama Liščik,³⁸ Katra jama³⁹ in Jama na Doleh.⁴⁰

Ker ni mogoče upoštevati stratigrafskih, čeprav skromnih podatkov, moramo gradivo uporabiti kot celoto ne glede na to, v kateri jami je bilo najdeno. Poleg tega moramo upoštevati tudi, da ni niti gradivo zanesljivo pripisano tej ali oni jami, nahaja pa se danes v raznih muzejih in institutih od Padove in Trsta do Postojne in Dunaja, ne računajoč tukaj na razne manjše zbirke in muzeje.⁴¹ Pri vseh jamah moramo poleg tega upoštevati, da neolitskega gradiva niso našli v večji množini, temveč se nahaja le manjše število fragmentov tudi v okviru drugih kultur iz ostalih časovnih obdobj.

Pri pregledu vsega danes raspoložljivega gradiva⁴² lahko neolitsko gradivo v Slovenskem Primorju razdelimo na več kulturnih skupin, oziroma tudi na kulturne vplive raznih skupin, ki med seboj tudi časovno ne sovpadajo. Doslej popolnoma nezapažena je impresso oziroma kardium keramika, ki je baje bila najdena v Vlaški jami (T. 2/5;

¹² V poštev bi tozadevno bilo potrebno vzeti tudi Betalov spodmol, dalje Vlaško jama, jama delle Gallerie, itd.

¹³ V zvezi z vsem se mi danes tudi stratigrafija v pleistocenskih plasteh naših kraških jam ne zdi zanesljiva. Ako je bilo naplavljanje možno v holocenu in je tudi danes, koliko bolj verjetno je to bilo v pleistocenu, ko so se marsikakšne, posebno vodne jame še vedno formirale, oziroma so imele tudi več možnosti za naplavljanje kakor v kasnejšem času, ko so bile delno že zasute. Za to bo nujno potrebno raziskati vse možnosti tudi tedanjega naplavljanja. Mislim da bo misel v neobstoju naselbin pod vedrim nebom tako v zgodnejši prazgodovini kakor tudi v pleistocenu počasi zginila. Da danes nimamo še odprtih naselbin, oziroma naselbin pod vedrim nebom je vzrok zvečine tudi v odplavljanju humusa in kulturnih ostalin. Da so pa doslej odkrite samo jame oziroma naselbine in lovske postaje v jamah je potrebno iskati samo v tem, da so se jame raziskovale. druga mesta pa ne.

¹⁴ V literaturi imenovana tudi Grotta delle Ossa in Knochenhöhle. — Mitt. d. präh. Kommission II, 1913, 170 sl. — Alpi Giulie XIX, Trieste 1914, 111 sl. — Due mille grotte, Milano 1926, 288. — Atti del Museo civico di Storia naturale XV, Trieste 1942, 16 sl.

¹⁵ V literaturi znana pod imenom Fliegenhöhle in Grotta delle Mosche. — Mitt. d. präh. Komm. 1913, 130 sl. — Due mille grotte, 316. — Atti dell Museo civico, Trieste 1942, 16.

T. 4/2—7; T. 5/1—8, 13). Vendar pa Moser nikjer ne omenja takšnega načina ornamentike, kakor ga ne omenjajo tudi ostali raziskovalci v ostalih jamah.⁴³ Lahko sklepamo le to, da so se fragmenti te keramike našli v resnici nekje na področju Krasa in Slovenskega Primorja glede na podobne najdbe vzdolž Jadranske obale in na jadranskih otokih na eni strani ter na najdbe v Italiji na drugi strani. Točno lokacijo teh najdb je pa danes nemogoče ugotoviti. Čeprav so oblike za sedaj neznane, je vendar ornamentika karakteristična za ta kulturni krog.

Druga skupina pripada danilskemu kulturnemu krogu. Čeprav imamo v glavnem precej neizrazite primere, so med njimi nekateri tudi zelo karakteristični in predstavljajo last danilske kulturne skupine. Fragmenti keramike, ki so jih našli, naj bi pripadali Vlaški jami (T. 1/1—3; T. 2/4, 6; T. 3/2, 3, 5, 6; T. 5/10, 11; T. 6/1, 5, 7; T. 7/1, 2; T. 8/2; T. 9/1—4, 6—10; T. 10/3; T. 11/2, 4—6),⁴⁴ dalje poleg fragmentov za katere nimamo nobene oznake (T. 2/3; T. 3/1; T. 8/1) še v Samatorci (T. 3/4; T. 11/1), Katri jami (T. 6/3), Gabrovici (T. 8/4; T. 11/8), jami delle Gallerie (T. 11/7; T. 13/4, 5; T. 14/4), Terezijini jami (T. 12/1, 3, 4) Čotarjevi pečini (T. 12/2) in Pečini na Maku.

Podoben primer je tudi s tretjo skupino, ki jo moramo pripisati hvarski kulturi. Tu imamo nekaj še bolj izrazitih primerov kakor v prejšnji danilski skupini, čeprav nekaterih fragmentov ni mogoče opredeliti glede na najdišče (T. 6/2). Drugi fragmenti so zopet najdeni v raznih jamah, med katerimi je najpomembnejša jama della Gallerie z največ tozadevnega gradiva, ki zvečine ni objavljeno, je pa po celotni fakturi identično s hvarsko kulturo (T. 7/3; T. 8/3; T. 12/5, 8, 9; T. 13/1). Velik del fragmentov je neornamentiran ter zato tudi ni omenjen v objavah. Ostale jame so še Vlaška jama (T. 2/2 [?]; T. 9/5 [?]; T. 11/3 [?]), jama Liščik (T. 5/9; T. 6/6) in Gabrovica (T. 12/6, 7).

Četrta skupina, ki se javlja na področju Krasa in Slovenskega Primorja, doslej še ni dovolj jasna. Na vsak način občutimo v njej vpliv

⁴³ V literaturi znana pod imenom Tominzgrotte in Caverna preistorica. — Atti del Museo civico. Trieste 1942. 4, 6, 28, 40. — Atti del Museo civico, 1939, 189. — Mitt. d. k. k. Central Commission XV. 1889. 134. — Boll. Soc. Adriatica di Sc. Naturale XI, Trieste 1889. 2 sl. — Z. f. E. 1897, 230, 289.

⁴⁴ Atti del Museo civ., 1942. 12 sl.

¹⁵ V literaturi znana pod imenom Caverna dei pittori. — Atti del Museo civico, 1942. 12.

¹⁶ V literaturi znana pod imenom Caverna Laz. — Atti del Museo civico, 1942. 15. — Alpi Giulie 1924, 122.

²⁰ V literaturi imenovana Caverna di Sapendol. — Atti del Museo civico, 1942. 21.

²¹ V literaturi imenovana Covo del falcone. — Atti del Museo civico, 1942. 21.

²² V literaturi imenovana Grotta Iolanda. — Atti del Museo civico, 1942, 21.

²³ Alpi Giulie 1924, 123.

²⁴ V literaturi imenovana Höllenspalt in jama v Salles. — Mittheilungen des prähistorischen Komm. d. k. Akademie der Wissenschaften I. 1897. 7.

²⁵ V literaturi imenovana Bärenhöhle in Piatyna jama. — Mittheilungen d. präh. Komm. 1887. 8 sl.

²⁶ Atti del Mus. civico, 1942, 22 sl.

severne Italije, tako n. pr. v pintaderah (T. 14/7, 8) ter tudi v nekaterih drugih elementih (n. pr. v ornamentiki na fragmentih v T. 13/2 3; T. 12/5, 8, 9). Marsikakšni fragmenti, ki so se sem in tja ravno tako prištevali v krog neolitskega časa bodo pripadali že kovinski dobi kot so n. pr. elementi slavonske kulturne skupine ali bolje Ig II faze⁴⁵ in nekateri drugi primeri (T. 4/1; T. 5/12; T. 8/5 [fragment z brazdistim vrezom, ki ga v neolitu Slovenije ne poznamo], T. 10/1, 2; T. 14/1—3, 5 [tip polade kulture,] 6, 9).

Odnos do severnega dela Slovenije

V glavnem lahko trdim vsaj za sedaj, da doslej znana neolitska kulturna skupina s konca neolita, imenovana alpski facies lengyelske kulture, ki se širi po severnem delu Slovenije (kamor spadajo naselbina Drulovka pri Kranju, dalje Ajdovska jama pri Nemški vasi blizu Krškega, Ptujski grad, Zreče, Brezje pri Zrečah, Zbelovo pri Ločah, prazgodovinska gomila pod Brinjevo goro⁴⁶ in jama Kevdrc na Lubniku pri Škofji Loki)⁴⁷ in ki seže na eni strani še dalje proti severu na Koroško,⁴⁸ na drugi pa proti vzhodu na Hrvaško,⁴⁹ ni prodrla kot zaključena celota južneje od Ljubljanskega barja. V resnici tudi danes znana najdišča še ne dovoljujejo pravih sklepov. Sploh je danes premalo število prazgodovinskih točk, ki bi omogočale pravilno sodbo.

Kljub temu moramo omeniti nekaj sicer skromnih detajlov, ki spadajo, ako že ne direktno v to severno skupino, oziroma v facies lengyelske kulturne skupine, vsaj pod njen vpliv. Tako so v Roški špilji⁵⁰ našli tudi nekaj fragmentov keramike, ki so mogoče sorodni s prej omenjenim severnim neolitskim kulturnim krogom.⁵¹ Delno bi

²⁷ V literaturi imenovana Russa spila in Räuberloch. — Atti del Mus. civico, 1942, 22.

²⁸ V literaturi imenovana Grotta di Lueghi. — U. Windisch-Graetz, Prime ricerche paleontologiche nella grotta di Castel Lueghi presso Postumia (Le grotte d'Italia XVII, 1938). — J. Korošec, Arheološke ostaline v Predjami, Razprave SAZU IV/1, Ljubljana 1956.

²⁹ V glavnem sem omenil samo nekatere, ki so bile sondirane in ki so dale nekaj arheološkega gradiva. Vse te jame pa nosijo razna imena tako da je marsikakšne danes težko indentificirati. Poleg tu omenjenih imen obstajajo tudi še druga, ki jih nisem omenil.

³⁰ Doslej so se raziskovala samo nekatera gradišča in nekatere jame. Ako vzamemo v poštev nekdanji izgled zemljišča, ki je bil drugačen kakor je danes ko je zaradi uničenja gozdov dobilo kraški karakter, je popolnoma razumljivo, da so bile razne naselbine nahajajoč se na raznih obronkih, platojih, itd. skupaj s humusom skozi tisočletja odplavljene. Tako bo danes zelo težko ugotoviti tudi nekdanjo lego nekdanje naselbine, dokler se pač ne bodo raziskale razne doline, vrtače in sploh nižje ležeči predeli, kamor je bilo kulturno gradivo naplavljenno. V isto skupino spadajo tudi jame v katere je na podoben način bilo gradivo naplavljenno, vsaj nekatere med njimi. Ker so pa jame v želji, da bi se odkrile najstarejše ljudske ostaline, bile kot raziskovalne točke zelo privlačne in so se edino tudi raziskovale, kar je tudi v glavnem še danes slučaj, medtem ko se drugim mestom ne posveča dovolj pozornosti, ne glede na časovno obdobje, kateremu bi najdbe na teh mestih pripadale.

prišla v poštev ornamentika, delno pa tudi oblike keramike. Čeprav je mogoče to le videz, vendar pa posamezni indiciji govore ako že ne za neko naselitev kulturne skupine alpskega faciesa lengyelske kulture v bližini,⁵² pa vsaj za njen vpliv. Ostalo gradivo iz Roške špilje se niti kulturno niti časovno ne da povezati s to kulturno skupino. Časovno bi mogoče sem spadali posamezni kremenasti artefakti, vendar lahko pripadajo tudi kasnejšemu času.⁵³ Tu najdena kremenasta puščica⁵⁴ ne pripada sklopu naše severne kulturne skupine.

Poleg Roške špilje nimamo danes nobenega najdišča, ki bi ga mogli povezati z alpskim faciesom lengyelske kulture. Tudi Predjama⁵⁵ ni dala nobenega elementa, ki bi mogel biti vsaj soroden, čeprav se tu nahaja nekoliko fragmentov keramike, ki jih moramo povezati z Ljubljanskim barjem, oziroma z iško skupino, v širšem smislu pa s slavonsko kulturo.⁵⁶ Žal ni znano gradivo iz Betalovega spodmola pri Postojni, ki bi mogoče nudilo nekoliko več možnosti o sklepanju o višini vpliva s severa za časa neolitika.⁵⁷

Kakor vidimo po današnjih najdbah vpliv s severa ni bilo posebno velik oziroma ga — ako izvzamemo omenjenih nekoliko fragmentov iz Roške špilje — tako rekoč za sedaj ni. Zato tudi domneve o nekem podonavskem ali lengyelskem in celo tiškem vplivu potom Istre in Slovenskega Primorja na Italijo zgubi v veliki meri svojo verjetnost, kar med ostalim izpričujejo tudi same najdbe v Italiji. Ako vzporedimo ostalo Slovenijo, kjer za sedaj tudi nimamo nikakršnih elementov o obstoju niti tiške niti pecelske in samo skromne elemente badenske kulture, medtem ko je alpski facies lengyelske kulture le neka splošna označba za kulturno skupino, ki se je formirala na nam neznanem temelju, verjetno na neki nam še neznani starejši lokalni skupini z delnim vplivom z vzhoda glede oblike posameznih lengyelskih elementov, kakor so zajemalke z dulcem, visoke votle noge, ločno zoževanje posod

⁵¹ V literaturi imenovana kot Theresien Höhle in Caverna Teresiana. — Moser, Ausgrabungen in der Theresien Höhle bei Duino im Küstenlande. Mitteilungen der prähistorischen Komm. der k. Akademie d. Wiss, Wien 1888, 12 sl. — M. Hoernes, Die neolithische Keramik in Oesterreich, Jahrbuch d. k. k. Central Commission 1905, 47 sl. — M. Hoernes, Urgeschichte der bildenden Kunst, 1925, 338. — P. Laviosa Zambotti, Le più antiche culture agricole europee, Milano 1943, 113 sl.

⁵² V literaturi imenovana kot Lašča pečina, Rothgartl Höhle, Caverna del Pettiroso. — Moser, Der Karst und seine Höhlen, Triest 1889, 50 sl. — Laviosa-Zambotti, Le più antiche culture, 117.

⁵³ V literaturi imenovana kot Caverna del muschio. — Gradivo se nahaja v Institutu di Antropologia dell Università v Padovi (GZMS 1956, 177).

⁵⁴ M. Cosiansich, Prähistorische Untersuchungen in der Umgebung von Triest, Mitt. der Zentral Kommission für Denkmalpflege 1918, Beiblatt, XV, sl. — Battaglia-Cosiansich, Bullettino di paleontologia Italiana 41, 1915, 22. — Valmin, Das adriatische Gebiet in Vor- und Frühbronzezeit, Lund 1939, 87. — Battaglia, Paleontologia e paleontologia delle grotte del Carso, Duemille Grotte, Milano 1926, 92 sl. — Laviosa-Zambotti, Le più antiche culture, 112 sl.

⁵⁵ V literaturi imenovana kot Caverna di Gabrovizza. — Marchesetti, La caverna di Gabrovizza presso Trieste. Atti del Museo civico. 1890, 168 sl. — Hoernes, Die neolithische Keramik in Oesterreich, Jahrbuch d. k. k. Zentral Komm. 1905, 47 sl. — Laviosa-Zambotti, Le più antiche culture, 116.

proti dnu in slikana keramika, potem je za splošno kulturno sliko neolita v Slovenskem primorju jasno, da se podonavski vpliv ni mogel širiti naprej v Italijo čez to ozemlje v takšni meri, kakor to nekateri domnevajo.

Import Bökk kulturne skupine, ki naj bi se izražal v fragmentu keramike, ki se danes nahaja v Zavodu za raziskavo Krasa v Postojni in ki naj bi bil najden v Vlaški jami, sem že ovrigel kot netočen.⁵⁸ Zanimivo pa je, da je ta fragment kljub temu, da ne pripada sploh našim krajem, Radmilli uporabil za datacijo kraških jam.⁵⁹ Nekateri drugi fragmenti,⁶⁰ ki sem jih prvotno, preden so bile znane najdbe iz Dalmacije, tolmačil s področja podonavskih kultur, so danes dobili drug značaj in jih nikakor več ne moremo vezati s podonavskim kulturnim krogom.

Kljub vsemu temu se bo pa sčasoma slika zopet spremenila in bodo današnji sklepi zopet samo navidezno točni. Sem in tja nahajamo namreč v Italiji posamezne elemente, ki jih sicer danes ravno tako še ne moremo pravilno tolmačiti, ki bi pa kljub vsemu dovolili sodbo, da jih je posredoval naš Kras in bi mogli celo priti iz severnih delov Slovenije. Tak primer je n. pr. s podolgovato glinasto jagodo s prečnimi kanelurami iz Arene Candide v Liguriji⁶¹ in identično jagodo iz Drulovke pri Kranju.⁶² Tudi najnovejše najdbe fragmentov keramike v jami dell'Acqua v skupini jam okoli Milana kažejo precejšno sorodnost, in sicer glede na ornamentiko z alpskim faciesom lengyelske skupine, predvsem z našo Drulovko, Ajdovsko jamo itd. Vendar pa te momente sedaj še ni mogoče pravilno opredeliti.^{62a}

Odnos do Dalmacije in jadranskih otokov

Ako analiziramo vsako od prej omenjenih štirih skupin posebej potem bi mogli napraviti nekaj preliminarних sklepov.⁶³ V neolitu imamo, kakor vidimo za sedaj, najbolj čvrste zveze z jugom oziroma z Dalmacijo in jadranskimi otoki. Imamo kar tri kulturne skupine, ki

⁵⁸ V literaturi imenovana la grotta Azzura di Samatorza in Pečina na Leskoucah. — Marchesetti, La grotta Azzura di Samatorza, Atti del Museo civico, 1895, 249 sl. — Laviosa-Zambotti, Le più antiche culture, 116 sl. — T. Bregant, Kremeno in drugo kamenito gradivo iz jame Samatorce, Arheološki vestnik 1957, 130 sl.

⁵⁹ Laviosa-Zambotti, Le più antiche culture, 117. — Hörnes, Jahrbuch der k. k. Zentral Komm. 1905, 47. — Moser, Der Karst und seine Höhlen.

⁶⁰ V literaturi imenovana kot grotta del Gigante.

⁶¹ Nekaj gradiva se nahaja v Zavodu za raziskavo krasa v Postojni.

⁶² Gradivo se nahaja v Prirodoslovnem muzeju na Dunaju. Doslej ni objavljeno.

^{62a} Čeprav imamo nekaj poročil o izkopavanjih vendar pravih monografij nimamo. Posledica tega je, da se v nekaterih muzejih in zbirkah nahaja napačno označeno gradivo glede na mesto najdbe kateremu ne pripada. Tako imamo precejšnje število tozadevnega gradiva v Zavodu za raziskavo krasa v Postojni, ki je napačno opredeljeno, oziroma je mesto najdišča tudi po kontroli vseh poročil še vedno neznano. Edino kar moremo soditi je, da je takšno gradivo najdeno na našem področju, t. j. bodisi v Slovenskem Pri-

jih moramo povezati s temi predeli. Na vsak način so vsaj posamezne tamkajšnje kulture neposredno vplivale na Istro in Slovensko Primorje, v kolikor ne moramo računati tudi z nosilci teh kulturnih skupin, ki so se naselili na našem področju.

Na kulturno povezavo med Dalmacijo oziroma jadranskimi otoki in našimi kraškimi predeli okoli Trsta je prvi opozoril že Reinecke na temelju tedaj novih najdb v Grapčevi špilji na otoku Hvaru.^{63a} Vendar pa tedaj še ni mogel deliti gradiva na kulturne skupine, od katerih so nekatere veliko starejše od hvarske.

Najstarejša kulturna skupina, impresso oziroma cardium keramika ima danes najbližje analogije na dalmatinskem kopnu in otokih na eni strani, na drugi pa v severni Italiji. V Dalmaciji znana najdišča te kulturne skupine so Smiljčić blizu Zadra,⁶⁴ Danilo pri Šibeniku, kjer je doslej najdenih samo nekoliko fragmentov,⁶⁵ in jama Sredi na otoku Cresu.⁶⁶ V Hercegovini je tozadevno pomembna Zelena pečina blizu Mostara,⁶⁷ v Črni Gori pa Crvena stijena iznad Bileće.⁶⁸ Tamkajšna cardium keramika je tako glede ornamentike kakor glede na celotno fakturo ista kakor so fragmenti, ki jih nahajamo med gradivom, ki naj bi bilo z našega področja. Kar se tiče oblik, imamo danes premalo gradiva, ki bi ga mogli uporabiti pri tipoloških raziskovanjih, čeprav je kazno, da bo tudi tozadevno gradivo identično.

V okviru gradiva, ki nam je trenutno na razpolago iz naših jam, čeprav njegova lokacija ni točna, ker so vsi primeri označeni pod Vlaško jamo, je ornamentika izdelana s pomočjo odtisov šila tako, da nastajajo vbodi (T. 2/5; T. 5/3; T. 11/6); dalje imamo odtise prstov (T. 4/2), krajše bodisi vertikalne ali poševne, včasih celo polkrožne vreze ali odtise kakšnih instrumentov (T. 4/3, 5, 7; T. 5/7, 8, 13), nekakšno vrsto tako imenovanega ščipanega ornamenta (T. 4/4), neenakomerne vreze v raznih smereh (T. 4/), odtise cardium in pectunculus školjke (T. 5/1, 4), manjše vdolbine in odtise nohtov oziroma kakšnega

morju ali pa tudi v Istri. Kje in kako je bilo pa odkrito, danes nimamo nobenih podatkov. Gradivo o katerem pa nimamo sploh nobenih podatkov, je moglo biti zbrano tudi pri raznih slučajnih raziskovanjih ali pa je bilo poklonjeno od nekdanjih zbirateljev, kakor je pač bila splošna navada. Ker pa zvečine ne obstoje nikakršni inventarji, se je to gradivo med seboj mešalo. Na ta način imamo danes označeno pod Vlaško jamo ogromno gradiva v Zavodu za raziskavo Krasa, ki pa tej jami sploh ne pripada. To lahko vidimo že s primerjanjem z Moserjevo publikacijo o tej jami (Karst und seine Höhlen) v kateri je uporabil celotno količino uporabljive fragmente keramike. Sam izrecno trdi da je pri raziskovanjih našel malo ornamentiranih primerov. Danes je pa med to Moserjevo gradivo pomešana cela vrsta drugih lepo ornamentiranih fragmentov, ki bi jih Moser na vsak način objavil, ako bi jih našel pri svojih raziskovanjih. Zato je veliko bolj verjetno, da to gradivo pripada neki drugi jami, mogoče jami delle Gallerie ali pa jami Samatorci ali pa neki drugi, ki sploh ni označena. Podoben primer je tudi s celo vrsto ornamentiranih fragmentov keramike v tako imenovani barbotinski tehniki, ki sicer pripadajo že bronasti dobi (T. 3/7), ki so pa ravno tako pripisani Vlaški jami, čeprav jih Moser nikjer ne omenja.

⁶² Marsikakšno gradivo, ki je deponirano v tem ali onem muzeju, oziroma inštitutu ni vedno dostopno. Kljub temu je pa sumaren pregled življenja v teh krajih vendar možen, medtem ko bodo detajli prišli v poštev šele kasneje pri monografijah.

instrumenta, ki daje vtis odtisa nohta (T. 5/5) ter horizontalne vreze in manjše vdolbine (T. 5/2).

Zanimivi so vsekakor dotični fragmenti, ki nam nudijo nekoliko več. Tak je fragment, ki ima ohranjen manjši trakast ročaj na največji periferiji. Medtem ko je bil zgornji del posode ornamentiran s krajšimi poševnimi vrezi, je bil njen spodnji del grob in nezglajen (T. 4/5). Taki primeri so ravno tako karakteristični za cardium keramiko, čeprav jo danes ne moremo še točno časovno opredeliti niti razdeliti v posamezne faze. Zanimiv je tudi fragment dna, ki kaže navadno obliko močnega dna v obliki polno delane prstanaste noge (T. 5/4), ki je tudi v navadi v cardium keramiki.

Mogoče pripadajo takšni impresso keramiki tudi še nekateri drugi fragmenti ali pa predstavljajo samo še reminiscenco v neki mlajši, v našem primeru danilski kulturni skupini (T. 2/4, T. 8/4).

Kronološko mlajša, danilska kulturna skupina se danes širi predvsem v severnem in srednjem delu Dalmacije, kjer sta najdišči Smiljič pri Zadru⁶⁹ in Danilo pri Šibeniku.⁷⁰ Ti dve najdišči sta danes najboljše raziskani. Poleg teh imamo še vrsto drugih, ki so znana po slučajnih najdbah ali pa po manjših sondiranjih in raziskovanjih v novejšem času. Takšno najdišče predstavlja Biskupija pri Kninu (?),⁷¹ Šibenica pri Sinju,⁷² jama Pokrivenik na otoku Hvaru⁷³ itd. Danilska kulturna skupina je prodrla tudi v Bosno, kjer je znana pod imenom »kakanjska kultura«⁷⁴ z glavnim najdiščem v Kaknju.⁷⁴ Ta je tukaj po vsej verjetnosti služila kot ena od komponent pri stvarjanju butmirske kulturne skupine.⁷⁵ Za sedaj bolj skromne elemente imamo tudi na drugih mestih. Tako so nekaj fragmentov našli tudi v Zeleni pečini pri Mostaru,⁷⁶ dalje v Lisičićih pri Konjicu,⁷⁷ v Crveni Stijeni v Črni Gori⁷⁸ itd. Poleg tega moramo omeniti tudi že danes znane najdbe danil-

⁶⁹ Moser bi bil na vsak način gotovo omenil tudi tak način ornamentike ako bi bil našel v Vlaški jami imenovane fragmente.

⁷⁰ Izključeno je, da bi vsi ti fragmenti pripadali Vlaški jami.

⁷¹ P. Korošec, Nekaj novih podatkov o slavonski keramiki na področju jadranske obale, Arheološki vestnik 1956, 369 sl, T. I, 1, 2 ab; T. II, 1—3; T. III, 1; T. V, 1, 2. — Moser, Karst und seine Höhlen, 12, T. II, 64. — J. Korošec, Arheološke ostaline v Predjami, Ljubljana 1956, T. VIII, 1, 2; T. XXXIII, 1. — Moser, Mitteilungen der Prähist. Commission, 1887, 20 sl., sl. 33, 34. P. Korošec, Kulturna opredelitev materialne kulture na koliščih pri Igu, Arheološki vestnik 1958/59, 94 sl.

⁷² J. Korošec, Eine neue Kulturgruppe des späten Neolithikums in Nordwestjugoslawien, Acta archaeologica academiae scientiarum Hungaricae 9, Budapest 1958, 91 sl. — J. Korošec, Neolitična naselbina v Drulovki pri Kranju, Arheološki vestnik 1956, 3 sl. — J. Korošec, Drulovka, Zbornik filozofske fakultete III/4, Ljubljana 1960. J. Korošec, Kulturne ostaline v Ajdovski jami pri Nemški vasi, Razprave SAZU III, Ljubljana 1955, 45 sl. — J. Korošec, Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu, Ljubljana 1951 (tu so bile neolitske ostaline vštete v krog slavonske kulturne skupine.) — Pahič, Prazgodovinske seliščne najdbe v Zrečah, Arheološki vestnik 1955, 258 sl. — Pahič, Neolitske jame v Brezju pri Zrečah, Arheološki vestnik 1956, 227 sl.

⁷³ Leben, Nova arheološka odkritja v okolici Škofje Loke, Loški razgledi 1959, 83 sl. (le nekaj fragmentov, medtem ko ostala keramika pripada drugemu kulturnemu krogu).

skega značaja v Grčiji v Korintu⁷⁹ in na drugih mestih. Kosmopoulosova te najdbe datira v III. periodo Korinta.

Čeprav za sedaj ne moremo trditi da danilska kulturna skupina predstavlja na naših tleh strnjeno skupino, obstaja le že toliko elementov, da bi mogli soditi celo o neki obrobni veji te kulture, ki se je širila v naših krajih.⁸⁰ Med karakterističnimi objekti je na prvem mestu kultna vaza, eden od najpomembnejših in eden od najmočnejše zastopanih objektov v danilski skupini.⁸¹ Fragmente takšne posode nahajamo tudi pri nas. Za sedaj mi je znana noga takšne posode, katere mesto najdišča ni znano (T. 2/3; T. 8/1). Druga podobna noga je bila najdena v Pečini na Mahu.⁸² Po vsej priliki bodo med gradivom te jame tudi še drugi predmeti, ki bodo šli v sklop danilske kulturne skupine. Mogoče bi tudi ročaj, katerega provenienca ni znana, ravno tako mogli všteti med kultne posode (T. 3/1). Ni pa izključeno da ta ročaj pripada tudi kakšni drugi vrsti posod. Kultni posodi bi dalje mogla pripadati tudi noga (T. 5/10), ki je ravno tako baje bila najdena v Vlaški jami.

Poleg fragmentov kultnih posod imamo še nekaj karakterističnih drugih fragmentov, ki izstopajo posebno zaradi svoje ornamentike. Navadno pri teh fragmentih ni mogoče ugotoviti pravih oblik. Tak primer je n. pr. s fragmenti neke terine (T. 1/1, 2), ki so najdeni v Vlaški jami, katera je bila ornamentirana s spiraloidnim okrasom, karakterističnim za našo kulturno skupino. Za našo kulturno skupino so karakteristični na tej terini tudi na tipičen način izpolnjeni medprostor.⁸³ Verjetno v isto skupino, čeprav je ornamentika dokaj sumarna, spada fragment skodele (T. 1/3) z navznotraj upognjenim ustjem.⁸⁴ Izrazit primer danilske kulturne skupine predstavljata tudi nekoliko konična, drugače pa visoka, votla noga neke posode (T. 3/4; T. 11/1), ki je bila najdena v jami Samatorci. Ornamentirana je z meandroidnim motivom, ki mi v takšni obliki v danilski kulturni skupini doslej ni

⁷⁹ Takšna so najdišča Kanzianberg, Judenburg-Pölsbals, Wolfsberg-Strappelkogel idr. — Pittioni, *Urgeschichte des oesterreichischen Raumes*, Wien 1954, 169 sl., 207 sl. — H. Dolenz, *Jungsteinzeitliche Funde vom Kanzianberg bei Villach in Kärnten*, WPZ XXV, 1938, 59 sl. — Schild von Steier 2, 1953, sl. 2. — MAGW 61, 1931, 105, sl. 7. — Carinthia I, 1954, 98 sl. — Carinthia I, 1928, 91 sl. — Carinthia I, 1935, 120 sl. — Itd.

⁸⁰ Takšna najdišča so Kiringrad pri Karlovcu, dalje Krč, Draguševac pri Cerju Tužnom blizu Varaždina idr. — S. Vuković, *Ostaci neolitičkih nalazišta Draguševac i Krč*, Peristil 1954, 135 sl.

⁸¹ V literaturi je znana kot Osca spila, Osca spela, Grotta sretta.

⁸² F. Leben, *Poročilo o izkopavanjih v Roški špilji leta 1953*, Arheološki vestnik 1956, 242 sl., T. I, 1, 3. Za raziskovanja iz leta 1956 niso še objavljena, kakor je za sedaj še neobjavljeno tudi ostalo gradivo. — Glej tudi Alpi Giulie 1924, 124 sl. — Atti del Museo civico, Trieste 1942, 8 sl.

⁸³ Naselbina se je morala nahajati na planeti iznad jame, od koder je gradivo bilo naplavljen v jamo.

⁸⁴ Leben, *Arheološki vestnik* 1956, 248 sl., T. VII, 5—7.

⁸⁵ Ibid. T. VII, 4.

⁸⁶ Korošec, *Arheološke ostaline v Predjami*, Ljubljana 1956.

⁸⁷ Ibid. T. VIII, 1, 2; T. XXXIII, 1. — P. Korošec, *Arheološki vestnik* 1956, 369 sl., T. V, 1, 2.

znan.⁸⁵ Glede na večjo enostavnost bi bilo celo mogoče prej misliti na nekakšno povezavo s Podonavjem, kar pa glede na sedanje stanje in neolitske kulturne sledove v ostali Sloveniji in tudi v zahodnem delu Hrvaške ni niti najmanj verjetno. Čeprav moramo to nogo pripisati vplivu danilske kulturne skupine je potrebno omeniti, da je ona glede na izdelke v centru danilske kulturne skupine veliko bolj groba, kakor so v ostalem tudi drugi doslej omenjeni primeri te kulturne skupine v Slovenskem Primorju. Ne manj karakterističen je tudi fragment bolj grobe posode, ki je bila bolj kroglaste oblike in ornamentirana z na ustju visečimi, šrafiranimi trikotniki (T. 3/3; T. 7/1). Poleg same oblike in ornamenta je karakteristična tudi vzboklina, ki predstavlja majhen držaj in ki je bila izdelana v obliki povsem stilizirane živalske glave. Takšne so ravno tako karakteristične za danilsko kulturo, kjer pa zelo često prihajajo veliko bolj izrazite in manj stilizirane.⁸⁶ Podobne primere nahajamo med ostalim tudi v krogu butmirske kulturne skupine, kamor so po vsej verjetnosti dospele iz danilske kulture, a jih je kasneje iz butmirske prevzela tudi lengyelska.⁸⁷

V isto skupino spadajo tudi nekateri drugi fragmenti raznih bolj grobih posod, ki so podobno kakor danilske ornamentirane s šrafiranimi trikotniki. Najdeni so bili deloma v Katri jami (T. 6/3) deloma pa baje v Vlaški jami (T. 3/6; T. 7/2; T. 9/3, 4; T. 10/3; T. 11/5).⁸⁸ Sem lahko prištejemo tudi fragmente, ki so izpolnjeni bodisi s kakšnim mrežastim motivom ali pa na nek drug način (T. 6/1; T. 11/2). Ni pa izključeno da takšni fragmenti, podobno kakor lahko tudi posamezni fragmenti ornamentirani z visečimi trikotniki, pripadajo nekoliko kasnejši hvarski kulturni skupini, ker jih tudi tam nahajamo.⁸⁹ Vendar pa neko gotovo število nesporno pripada še naši kulturni skupini, ker so profili preveč izraziti. Slabo ohranjeni fragmenti, ki nedvomno spadajo v našo skupino so med ostalim fragment z malim ušescem, ki je baje najden v Vlaški jami (T. 3/5; T. 6/7), dalje fragmenti posod z ostanki ornamentov na ramenu v obliki trikotnikov in podobnih mo-

⁸⁷ Gradivo iz Betalovega spodmola je deponirano na Univerzi v Padovi.

⁸⁸ J. Korošec, Fragment vaze kulturne skupine Bükk najden v Vlaški jami (?), *Arheološki vestnik* 1952, 289, sl. 1. Fragment je slučajno došel v zbirko ter bil uvrščen med gradivo iz Vlaške jame.

⁸⁹ A. Radmilli, La preistoria della Venezia Giulia e della Dalmazia, *L'universo* 1958, 976. Po vsej priliki je Radmilli, ta do tedaj neznani in neobjavljeni fragment, uporabil ne glede na druga mnenja le iz želje povezati Podonavje z Italijo potem Istre in Slovenskega primorja.

⁹⁰ J. Korošec, *Arheološki vestnik* 1952, 291 sl., sl. 2—4.

⁹¹ B. Brea, Gli scavi nella caverna delle Arene Candide II, 1956. T. XXVII, 3.

⁹² J. Korošec, *Drulovka*, Ljubljana 1960, T. 29, 3, 4.

^{92a} Cornaggia Castiglioni O., Indagini paleontologiche nella grotta dell'Acqua nel Finale, *Le grotte d'Italia* III, 1959—1960, 1 sl., sl. 3, št. 1—4. (Razpravo sem prejel ko je bil članek že v tisku.)

⁹³ Splošna slika se zna z novimi raziskovanji v veliki meri spremeniti. Mogoče je pa, da bistvenih sprememb kljub temu ne bomo imeli,

^{94a} P. Reinecke, *Germania* 23, 1939, 217 sl.

⁹⁴ Batović, *Zadarska revija* VI, 1957. — Batović, Neolitsko naselje u Smilčiću. *Diadore* 1, Zadar 1960, 5 sl. — Celotno gradivo še ni objavljeno.

tivov (T. 6/7; T. 9/1), ki so baje ravno tako najdeni v Vlaški jami, bodo pa pripadali po vsej priliki neki drugi jami. Danilski kulturni skupini pripadajo dalje tudi razne noge (T. 6/5; T. 9/2, 7—10; T. 11/8), ki so lahko nizke, votle in bolj konične, včasih pa bolj polno delane, sem in tja tudi prstanaste oblike. Najdene so bile tako v jami Gabrovici kakor tudi v Vlaški jami. Poseben problem predstavlja v zvezi s tem fragmentirana noga ornamentirana po vsej verjetnosti z nekim meandroidnim motivom (T. 8/2) najdena baje v Vlaški jami (?). Najbolj verjetno je, da ta noga pripada neki posodi z večjim številom nog. Ker pa večjega števila nog na posodah danilske skupine razen na kulturnih posodah nimamo, bi mogoče ta pripadala lahko takšni kulturni posodi s štirimi nogami. Seveda je takšna opredelitev kljub vsemu še dokaj problematična.

Nekaj izrazitih fragmentov, ki pripadajo danilski kulturni skupini, je bilo znanih tudi že doslej, le s to razliko, da jih kulturno ni bilo mogoče točno opredeliti. Tak je n. pr. fragment z ostanki spiraloidne ornamentike (T. 12/1), dalje fragment s šrafiranimi trikotniki, ki so postavljeni eden nasproti drugemu (T. 12/3), ter fragment z ostanki ornamenta, ki v raznih variantah prihaja v danilski kulturi (T. 12/4).⁶⁰ Vsi ti fragmenti so bili najdeni v Terezijini jami pri Devinu. Iz Čotarjeve pečine je bil doslej znan fragment, ki ima kot ornament neko vrsto šahovske tabele (T. 12/2). Tudi ta fragment pripada nesporno danilski kulturni skupini. Poleg tega lahko prištejemo sem še dva fragmenta iz jame delle Gallerie (T. 13/4, 5), ki sta ravno tako znana že po objavi Cosiansicha.⁶¹ Po vsej priliki pripada danilski kulturi — sodeč po obliki — tudi čaša, ki je identična raznim iz danilske kulturne skupine, čeprav daje na drugi strani tudi vtis posode iz kulture zvonaste čaše (T. 14/4).⁶² Poleg teh so tu in tam bili objavljeni tudi še nekateri drugi fragmenti, ki bi jih lahko privedli v sklop naše kulture. Takšni primeri so najdeni v Gabrovici,⁶³ dalje v Samatorci⁶⁴ itd.

⁶⁰ Korošec, Neolitska naselbina u Danilu Bitinju, T. 33/7; T. 36/3, 6; T. 38/1.

⁶¹ Mirošavljević, Južno područje otoka Cresa u pretpovijesno doba, 61 Ljetopis Jugoslavenske akademije, Zagreb 1956, 269 sl., T. IV. — Mirošavljević, Jamina-Sredi, Arheološki radovi i rasprave I, Zagreb 1959, 131 sl.

⁶² Benac, Zelena pećina, GZMS XII, 1957, 68 sl., 71 sl., T. V—X.

⁶³ Benac, Crvena Stijena 1955, GZMS XII, 1957, 27 sl., 39 sl., T. V, 14 do 18; T. VI—VIII; T. XII, 3—6. — Benac-Brodar, Crvena Stijena 1956, GZMS XIII, 1958, 21 sl., T. VIII—IX.

⁶⁴ Batović, Zadarska revija VI, 1957. — Batović, Neolitske kultne posude iz Smiljića, Arheološki vestnik 1948/49. — Batović, Diadore 1, 1960, 5 sl. — Izredno veliko število tozadavnega gradiva ni doslej še sistematično objavljenega.

⁷⁰ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu Bitinju, Zagreb 1958/59. — J. Korošec, Nova neolitska kulturna grupa na području Dalmacije, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LIV, Split 1952, 91 sl. — Dujmović, Neolitska obredna posuda iz Danila u Dalmaciji, Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku LIV, 73 sl. — J. Korošec, Ceramica dipinta della costa dalmata, Bullettino di paletnologia Italiana 65, Roma 1956, 293 sl. — J. Korošec, Iskopavanja u Danilu kraj Šibenika, 60 Ljetopis Jugoslavenske akademije, Zagreb 1955, 194 sl. — J. Korošec, Nastavak iskopavanja u Danilu kraj Šibenika u 1955 god., 63 Ljetopis Jugoslavenske akademije, Zagreb 1959, 226 sl.

Nekateri fragmenti bi sicer mogli spadati v danilsko kulturno skupino, vendar ni izključeno da pripadajo tudi kakšni drugi, mogoče celo impresso keramiki kot so n. pr. nekateri fragmenti najdeni v Vlaški jami (T. 2/4). Tradicijo starejše kulturne skupine ima tudi fragment keramike najden v Gabrovici. Ornamentiran je s skupinami poševnih linij (T. 8/4). Čeprav je dokaj soroden ornamentiki v impresso keramiki, vendar ni izključeno da bi mogel pripadati tudi danilski.

Mlajši kulturni skupini — kolikor ne bi pripadal danilski kulturi — bi mogli prišteti ornamentiran fragment z visečimi šrafiranimi trikotniki (T. 5/11; T. 11/4) na ramenu posode. Vendar je dokaj verjetno da ta fragment spada v danilsko kulturo, pač s tem da pripada neki mlajši fazi te kulturne skupine. Podoben primer je tudi z nekaterimi drugimi fragmenti (T. 3/2) iz Vlaške jame, dalje lonček iz jame Liščik (T. 6/6), ki ima kot ornament cikcakaste linije in ki bi lahko pripadal naši skupini, toda samo delno glede na splošno fakturo. V nekaterih pogledih daje ta lonček tudi nekatere mlajše poteze in pripada mogoče ali neki mlajši časovni skupini ali pa četrti doslej še nediferencirani skupini na našem primorskem področju.

Tudi nekaj drugih fragmentov je v grobem sicer možno pripisati neolitu, vendar jih je kulturno nekoliko težje klasificirati. Predvsem so to fragmenti ustja, ornamentirani bodisi s poševnimi vrezi ali pa z nekakšnim mrežastim motivom. Ker ne vemo, kakšen je pri teh posodah bil vrat, oziroma ne vemo niti v kakšni legi so stala ta ustja glede na vrat, moremo pač sklepati samo to, da so takšna ustja lahko pripadala nekakšnim posodam iz danilske skupine, lahko pa tudi hvarski kulturi (T. 9/6; T. 11/7). Najdeni so bili v Vlaški jami in v jami delle Gallerie.

Pod konec neolita in v prehodni čas z raznimi že bronastodobnimi elementi spada Hvar I kulturna skupina, imenovana tako po G. Novaku. Tudi ta ima doslej najmočnejše postojanke v Dalmaciji. Zanimivo pa

— J. Korošec, Nekaj pripomb k izvoru butmirske kulturne skupine, *Arheološki vestnik* 1955, 5 sl. — Marović, Neobjavljeni prehistorijski nalazi sa Danila, *Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku* LIV, 76 sl.

⁷¹ Marović, Nalaz prehistorijske keramike u Biskupiji kod Knina, *Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku* LIV, 85 sl.

⁷² Ibid. 88, sl. II.

⁷³ Miroslavljević, Nalaz heladske kulture u spilji Pokrivenik na Hvaru, *Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku* LIII, 1951, 123 sl., T. V. V novijem času imamo več tozadevnih toda neobjavljenih najdb s tega in tudi drugih najdišč. (Markova špilja na otoku Hvaru... *Arheološki zadaci i rasprave* I, 5 sl. — *Itd.*)

⁷⁴ Benac, Osnovna obilježja neolitske kulture u Kaknju, *GZMS* 1956, 167 sl. — M. Mandić, Prehistorijski nalazi prigodom rekonosciranja u okolici Kaknja, Semizovca i Novog Šehera kod Zepča, *GZMS* 1933, 1 sl., T. II, 1—12.

⁷⁵ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu Bitinju, 98 sl. — J. Korošec, *Arheološki vestnik* 1955, 5 sl.

⁷⁶ Benac, Zelena pećina, *GZMS* 1957, 61 sl., T. XIII, 5, 6.

⁷⁷ Benac, Neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica, Sarajevo 1958, 67 sl., T. XVI, 5, 6; T. XXII, 1, 3. Možeće je tudi, da ti fragmenti predstavljajo le sled vpliva.

je, da se te nahajajo prvenstveno na otokih, medtem ko jih za sedaj na kopnem nimamo. Glavna najdišča so v glavnem v jamah. Takšna je Grapčeva spilja na Hvaru,⁹⁵ dalje jama Pokrivenik na Hvaru,⁹⁶ Markova spilja na Hvaru,⁹⁷ Vela spilja na Korčuli,⁹⁸ jama Gambero na Lastovu,⁹⁹ itd. Po dolini Neretve je ta kultura dospela zelo visoko na sever, kjer jo danes poznamo na naselbini v Lisičićih.¹⁰⁰ Poznamo jo pa tudi še na nekaterih drugih najdiščih v Hercegovini in v Črni Gori, vendar pa po neznatnejših najdbah, kakor so takšne v Zeleni pečini¹⁰¹ in v Crveni Stijeni.¹⁰²

V gradivu naših jam so ostaline hvarske kulture prvenstveno karakteristične glede na njih ornamentiko. Poprej je bilo že omenjeno, da posamezni primeri grobe keramike, ornamentirane s šrafiranimi trikotniki, mogoče spadajo v krog hvarske kulturne skupine, ker so se takšne posode obdržale tudi v hvarski kulturi, čeprav jih danilska uporablja v veliki množini. Najmanj imamo pri nas sledov hvarske kulture v njeni tipični slikani keramiki. Znanih je le nekaj fragmentov v Gabrovici, ki so bili objavljeni že na raznih mestih (T. 12/6, 7). Tako tehnična izdelava kakor tudi ornamentika je tipična za hvarsko kulturo. Poleg te slikane keramike imamo tudi še razne manjše fragmente z ostanki spiraloidne ornamentike oziroma spiralnih vitic in raznih drugih ornamentov, ki so ravno tako karakteristični za hvarsko kulturno skupino (T. 2/2; T. 5/9; T. 6/2; T. 11/3). Glede na originalno hvarsko keramiko ni izključeno, da so tudi nekateri od teh fragmentov bili nekdanj slikani z rdečo barvo, posebno glede na fakturo in analogije, ki jih imamo v Grapčevi spilji, Pokriveniku itd. Pri nas so takšni fragmenti najdeni v jami delle Gallerie, v jami Liščik in baje v Vlaški jami.¹⁰³ Omeniti je potrebno da je pri nas hvarska kulturna skupina posebno močno zastopana v jami delle Gallerie. So to zvečine razni neornamentirani fragmenti, ki se danes nahajajo po raznih muzejih.¹⁰⁴

Posebno skupino v okviru te hvarske kulture na naših tleh predstavljajo fragmenti, ornamentirani z raznimi trikotniki, polmesečnimi

⁷⁸ Benac, Crvena Stijena, GZMS 1957, 27 sl., T. IV, 4—6. — Benac-Brodar, GZMS 1958, 32 sl., T. VI, 2, 3, 5, 7.

⁷⁹ S. Weinberg, Remains from Prehistoric Corinth, Hesperia of the American School of classical Studies at Athens VI, 1937, 512, sl. 30. — L. W. Kosmopoulos, The prehistoric Inhabitation of Corinth, Munich 1948, 31, sl. 5 (napačna rekonstrukcija posode, ki je bila identična z našimi kulturnimi posodami iz danilske kulturne skupine), 6, T. IV, j. — Med gradivom v Korintu se nahajajo tudi še posamezni drugi fragmenti keramike, ki se na vsak način morajo vzporediti z danilskim gradivom. Nova raziskovanja v centralni Grčiji so leta 1960 odkrila podobno gradivo.

⁸⁰ Za oznako »obrobna veja te kulture« moramo imeti na umu, da se zahodno od Tržica (Monfalcone) doslej niso našli izraziti primeri naše kulturne skupine.

⁸¹ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu Bitinju, 54, sl. 9—11, T. XVII do XXV, XXVI, 1.

⁸² Gradivo, ki se nahaja v Institutu di Antropologia dell'Universita v Padovi, mi doslej ni bilo dostopno, ravno tako pa ni objavljeno. — Benac, GZMS 1956, 197, opomba 40.

⁸³ Nekdaj sem napačno sodil, da se ti fragmenti morajo povezati s podonavskimi neolitskimi kulturami. Ta domneva je tedaj bila tudi logična, ker

in drugimi motivi izpoljenimi s šrafiranimi linijami ali pa tudi z mrežo (T. 2/1; T. 8/3; T. 12/5, 8, 9; T. 13/1, mogoče tudi T. 11/7, ta fragment je drugače bil vštet v danilsko kulturno skupino). Vsi ti fragmenti so bili najdeni v jami delle Gallerie. Ako vzporejamo klasične najdbe hvarske skupine, ne bomo z lahkoto našli analognih primerov, kar se tiče izpolnjevanja motivov, čeprav drugače motivika na splošno, dalje tehnika izdelave in celo faktura, sovpadajo s hvarsko kulturno skupino.¹⁰⁵ Le redko bomo našli primere takšnega ornamentalnega načina, vendar pa še to bolj v drugem smislu.¹⁰⁶ Tozadevno imamo veliko več analogij v Lisičićih pri Konjicu,¹⁰⁷ tako glede motivike kakor tudi glede načina izvajanja. Podoben način ornamentiranja nahajamo tudi v Crveni Stjeni.¹⁰⁸ Po vsemu sodeč je šrafiranje ali nek drug način izpolnjevanja raznih motivov služilo kot nadomestilo barvanja z rdečo ali neko drugo barvo. Poleg tega so tudi sami motivi včasih bolj razbiti, kakor je slučaj pri dotičnih, ki so bili barvani in ki kljub svoji preprostosti kažejo visoko stopnjo estetskega okusa. Glede na to, da se takšni primeri javljajo v čisto perifernih krajih, kakor so Lisičići in Crvena Stijena in tudi naši kraji, bi to mogli tolmačiti kot odaljenost od centra, ki je recimo — glede na današnjo raziskanost — bil nekje na otokih srednjega in severnega dela Dalmacije. Vendar pa izgleda, da je takšna domneva kaj malo verjetna. Dokaz za to so skoraj identični motivi v Črni Gori in v Hercegovini ter pri nas. Tu namreč ne moremo računati niti na medsebojni posredni niti neposredni vpliv. Ni pa verjetno, da bi se sicer na isti materialni osnovi, tudi ako upoštevamo še sorodne ekonomske momente (kraški teren in jame), razvil identičen način nekakšnega specialnega ornamentiranja. Veliko bolj verjetna bi med tem bila domneva o dveh fazah hvarske kulturne skupine I., kjer naj bi starejša zajemala velik del gradiva iz Grapčeve špilje, Pokrivenika in nekaterih drugih jam ter mogoče del gradiva v Lisičićih in v Slovenskem Primorju. Mlajša faza bi pa zopet zajemala večji del gradiva iz Lisičićev, del gradiva iz Slovenskega Primorja in tudi del gradiva iz poprej omenjenih jam.¹⁰⁹ Da spadajo oblike (vsaj

neolitski kulturni krog v Dalmaciji ni bil znan (J. Korošec, Fragment vaze kulturne skupine Bükk, najden v Vlaški jami [?], *Arheološki vestnik* 1952, 292 sl., sl. 3, 4).

⁸⁴ Tudi ta fragment sem nekdaj prišteval podonavskemu neolitu (*Arheološki vestnik* 1952, 291 sl., sl. 2).

⁸⁵ Meandroidni motivi se sicer nahajajo tudi tukaj, toda ne v tako enostavnih oblikah (J. Korošec, *Neolitska naselbina u Danilu*, 78, sl. 12 d, j; sl. 13 d, g idr.).

⁸⁶ J. Korošec, *Neolitska naseobina u Danilu*, T. XXVII, 1; T. LXXX, 2; T. LXXXI, 3—6; T. LXXXII, 1—4. — J. Korošec, 63 *Ljetopis Jugoslavske akademije* 1959, 226 sl., T. III.

⁸⁷ J. Korošec, *Neolitska naseobina u Danilu*, 101 sl. — Fiala-Hoernes, *Die neolithische Station von Butmir II*, T. VI, 6, 10; T. IX, 19; T. XII, 5, 8, 9 idr. — Benac, *Prehistorijsko naselje Nebo i problem butmirske kulture*, Ljubljana 1952, T. II, 5; T. XVII, 2. — Itd.

⁸⁸ Po vsej verjetnosti je pod inventarjem iz Vlaške jame marsikakšno gradivo, ki pripada jami delle Gallerie.

⁸⁹ G. Novak, *Prehistorijski Hvar*, Zagreb 1955, T. LXXV, 1, 5, 6; T. LXXVI, 1—3; T. LXXXI, 4; T. CXXIV, 1, 3; T. CXXX, 2, 5. — Itd.

nekateri), na katerih so uporabljeni takšni motivi, v resnici že v zelo kasen čas, pričajo najbolj primeri iz Crvene Stijene,¹¹⁰ a tudi nekateri naši fragmenti (T. 13/1; T. 8/3), ki pripadajo skodelam, katere lahko že uvrstimo v starejšo bronasto dobo.

V hvarsko kulturno skupino na našem področju lahko vštejemo tudi še nekaj drugih fragmentov. Tak je primer z obliko posode (T. 7/3), ki ima nesporno svoje analogije v hvarski skupini, čeprav mlajše faze. Dalje lahko sem vštejemo glede na fakturo tudi še nekatere druge fragmente (T. 9/5).

Doslej nejasna četrta skupina je pri nas zastopana z nekaterimi fragmenti, od katerih segajo marsikakšni globoko v bronasto dobo. Danes pač še ni mogoče točno opredeliti po skupinah takšne primere, od katerih bi nekateri predstavljali recimo neko posebno domorodno kulturno skupino drugi pa zopet posamezne vplive. Že poprej so bili omenjeni posamezni fragmenti, ki bi jih mogli izločiti iz drugih skupin in uvrstiti v nekoliko kasnejši čas. Take primere predstavljajo mogoče tudi fragmenti skodele v T. 7/3, mogoče celo lonček iz jame Liščik v T. 6/6. Ravno tako bodo že kasnejšemu, mogoče bronastodobnemu, času in drugemu kulturnemu krogu pripadali fragmenti iz jame delle Gallerie v T. 13/2, 3. Analogije za njih nahajamo v severni Italiji. Vsekakor spadajo v kasnejši čas tudi nekateri fragmenti, najdeni v Vlaški jami (T. 3/7), ki so izrazito bronastodobni in se ne morejo všteti v neko zgodnejšo kulturno skupino.¹¹¹ Sem spadajo tudi fragmenti bolj grobih posod, ki so bili na ustju ali pa na zgornjem delu tudi narovašeni (T. 6/4). Bodisi tej nam neznani četrti skupini ali pa mogoče že bronasti dobi bo pripadal tudi fragment neke posode iz jame delle Gallerie (T. 4/1; T. 10, 1), ki pripada neki terini z zelo ostrim klekom. V isto skupino s tem fragmentom lahko damo tudi fragment z malim ušescem, ki je bil ornamentiran v brazdastem vrezu in baje najden v Vlaški jami (T. 5/12; T. 8/5). Brazdasti vrez se tako in tako javlja v ostali Sloveniji šele po neolitski dobi. Zato ni izključeno, da se je tak način

¹¹⁰ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu, 78 sl., sl. 12 a, c, sl. 14 d, sl. 15 a, sl. 16 a, k, l, T. XVII, 1, 2; T. XVIII, 1, 3 itd.; T. XXIX, 2; T. XXXVIII, 4, 8; T. XL, 1, 8, 9, itd.

¹¹¹ Cosiansich, Mitteilungen der Zentralkomm. für Denkmalpflege 1918, Beiblatt, str. XX, sl. 10/5, 6.

¹¹² Ibid. XVII, sl. 5.

¹¹³ Marchesetti, La caverna di Gabrovizza presso Trieste, Atti del Museo civico VIII, 1890, 143, T. VI, 3—5.

¹¹⁴ Marchesetti, La Grotta Azzura di Samatorza, Atti del Museo civico, 1895, 249 sl., T. II, 34—36, 38.

¹¹⁵ Grga Novak, Prethistorijski Hvar, Zagreb 1955. — P. Reinecke, Ein neuer spiralkeramischer Kreis an der Nordostküste der Adria, Germania 1939, 213. — G. Novak, Hvar, Beograd 1924, 10 sl. — G. Novak, Izvišaji o prethistorijskim istraživanjima otoka Hvara, 55 Letopis Jugoslavenske akademije, 1949, 158, T. I, II, 1. — G. Novak, Nuovi ritrovamenti di ceramica dipinta nell'isola Hvar (Lesina) nell'Adriatico, Rivista di Scienze Preistoriche V, 1950, 5 sl. — G. Novak, Caverna con ceramica dipinta dell'età della pietra nell'isola di Lesina nell'Adriatico, Bollettino di paleontologia Italiana 1940, 29 sl. — G. Novak, Nuovi ritrovamenti di ceramica dipinta nell'isola Hvar (Lesina), nell'Adriatico, Atti de I° Congresso interna-

ornamentiranja v Slovenskem Primorju razširil šele s prodorom slavonske kulture proti jugu. Zanimive so tudi skodele z navznoter upog-njenim ustjem, ki so na zunanji strani ornamentirane z ornamentami v obliki dveh malih lističev (T. 10/2), najdene v Vlaški jami. Po celotni fakturi so takšni fragmenti nesporno v zvezi s posodami, ki so nam znane v jami delle Gallerie (T. 4/1; T. 10/1; T. 14/5). Takšne posode znajo imeti karakterističen ročaj, ki veže vrat s klekom s tem, da se je vrh ročaja nekoliko vzdigoval nad ustjem. Verjetno v kasnejši čas bo potrebno vstaviti tudi nekatere posode, ki so bile ornamentirane s plastičnimi rebri, na katerih so odtisi prstov, katerih pa v neolitu Slovenije drugače ne nahajamo (T. 13/7, 8). V veliki meri so takšni primeri znani kasneje v eneolitu in v bronasti dobi n. pr. v Predjami. Isto je tudi s fragmentom z malimi vdolbinami. Prvenstveno so takšni fragmenti najdeni v jami delle Gallerie in bi predstavljali daljne ele-mente življenja v teh krajih. Paralelno z njimi moramo dati tudi pin-tadere (T. 14/7, 8) in nekatere pokrove oziroma pokrovčke (T. 14/3, 9), ki so znani posebno iz jame delle Gallerie kakor tudi na istem najdišču ohranjen lonec (T. 14/6). Takšni primeri se v glavnem vežejo za severno Italijo in ne predstavljajo več neolitskega stratuma v Slovenskem Primorju.

Za sedaj je še nejasen fragment nekakšne kroglaste amfore iz Škocjanskih jam (T. 14/1) in čaša iz jame delle Gallerie (T. 14/2). Mo-goče predstavljata ta dva primera kakor tudi nekateri prej omenjeni za sedaj še nejasno četrto skupino na našem področju.

Odnos do Arene Candide in severne Italije

Glede na to, da imamo danes v Slovenskem Primorju še premalo gradiva za vzporejanje s severno Italijo, moramo tozadevno vzeti v poštev cel jadranski kulturni krog v zvezi z našimi kraji. Vendar je

zionale, di preistoria e protoistoria Mediterranea, Firenze 1950, 549 sl. — U. Rel-lini. Osservazioni sulla caverna preistorica di Lesina con ceramica dipinta. BPI 1940, 38 sl.

⁹⁶ Miroslavljević, Nalaz heladske kulture u spilji Pokrivenik na Hvaru, Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku LIII, 1951, 123 sl. — G. Novak, 55 Ljetopis Jugoslavenske akademije, 1949, 150 sl., T. II, 2—11.

⁹⁷ G. Novak, Markova spilja na otoku Hvaru, Arheološki radovi i rasprave I, Zagreb 1959, 5 sl.

⁹⁸ G. Novak, Arheološka istraživanja na otočima Korčuli i Hvaru, 59 Ljetopis Jugoslavenske akademije, 1954, 49 sl.

⁹⁹ Radmilli, L'isola di Lagosta nella preistoria. In memoria di F. Mala-volti, Modena 1956. — Radmilli, La preistoria della Venezia Giulia e della Dalmazia, L'universo 1958, 979 sl., T. IV, 1—4.

¹⁰⁰ Benac, Neolitsko naselje u Lisičićima. 1958. — Benac, Prethodna istra-živanja na neolitskom naselju u Lisičićima, GZMS 1954, 238 sl. — Benac, Neo-litsko naselje u Lisičićima kod Konjice, GZMS 1955, 94 sl.

¹⁰¹ Benac, GZMS 1957, 67 sl., T. III—IV.

¹⁰² Benac, GZMS 1958, 31 sl., T. IV, 3 ab.

¹⁰³ Kakor mnogi drugi fragmenti bodo verjetno tudi ti pripadali kakšni drugi jami, mogoče jami delle Gallerie.

danesh še težko presojati, kakšne zveze so obstajale v neolitu med Slovenskim Primorjem in severno Italijo, ker je v tem pogledu tudi severna Italija premalo raziskana. Toda ako upoštevamo, da ima Terezijina jama pri Devinu gradivo sorodno ostalim našim jamam, oziroma da spada v isti kulturni sklop, moramo logično sklepati tudi o vplivu našega neolita na severno Italijo kakor tudi obratno. Kljub temu pa danes samo delno lahko govorimo o takšnih momentih.

Najbolj dragocene podatke nam danes nudijo sicer zelo oddaljene ligurske jame, med katerimi je najbolj znana jama Arene Candide, pač zato ker je tudi najbolj raziskana.¹¹² Za nas prihajajo v poštev prvenstveno neolitske plasti v tej jami. Tako je najstarejša neolitska plast zastopana z impresso keramiko. Kljub vsej sorodnosti, ki jo ta ima z našimi primeri in tudi z ostalo impresso oziroma *cardium* keramiko na področju Dalmacije in njenih otokov, je danes še nemogoče sklepati, v kakšni organski zvezi stoji ta z najdbami na ligurski obali. Teritorialna oddaljenost je za sedaj med Slovenskim Primorjem in ligursko obalo še prevelika, ker manjkajo vsakršne vmesne najdbe. Priznati pa moramo, da danes nimamo niti v srednji Italiji zastopano periodo s *cardium* keramiko. Tako je tudi oddaljenost med južno Italijo in ligursko obalo za sedaj prevelika za sklepanje o prihodu ljudstva, nosilcev te kulturne skupine iz te smeri. Tako obstajata za sedaj pač obe možnosti, da je na ligursko obalo mogla vplivati na eni strani naša jadranska obala, na drugi pa tudi južna Italija.

Naslednja doba srednjega in kasnega neolita, kamor pri nas lahko vštejemo danilsko in hvarsko kulturno skupino, ravno tako pa tudi alpski facies lengyelske kulture v severni Sloveniji, nam ravno tako poleg nekaterih posameznosti ne nudi nikakršne bližje povezave. Ako skušamo strogo po materialu vzporejati analogije, kjer zopet lahko uporabimo samo Arene Candide potem vidimo da so stične točke tako rekoč minimalne. Tudi ako vzamemo Balkanski polotok kot celoto,

¹⁰⁴ Tako so v muzeju v Kopru pod št. 1121, 1124 in pod starimi številkami S 18, S 25, S 26, dalje v Prirodoslovnem muzeju na Dunaju, v muzeju v Trstu itd.

¹⁰⁵ Največji del gradiva hvarske kulturne skupine še ni objavljen.

¹⁰⁶ Novak, Prethistorijski Hvar, T. CLXXXIII, 4, 5.

¹⁰⁷ Benac, Neolitsko naselje u Lisičićima, 1958, T. XI, 6; T. XII, 5, 6; T. XVII, 6; T. XVIII, 1, 2; T. XIX, 4—6. itd.

¹⁰⁸ Benac, GZMS 1958, T. IV, 3 ab.

¹⁰⁹ Manjše število elementov te predpostavljene mlajše faze na Hvaru in ostalih otokih je mogoče tolmačiti da obe fazi nista bili enakomerno zastopani na vseh doslej raziskanih lokalitetah, kar pa tudi ni nujno. Večina gradiva poleg tega še ni objavljena tako da je kontrola nemogoča.

¹¹⁰ Benac, GZMS 1958, T. IV, 3 ab.

¹¹¹ Izredno veliko je število fragmentov keramike, ki so bili ornamenrirani z neko vrsto metličastih ornamentov, pri katerih so izvedene poteze v raznih smerih. Nesporno pripadajo že bronasti dobi in jih ni mogoče prišteti neki zgodnejši periodi že glede na fakturo in druge detajle.

¹¹² Bernabó Brea, Gli scavi nella caverna delle Arene Candide, Vol. 1—2, Bordighera 1946 in 1956. — Bernabó Brea je prvotno razdelil tamkajšnje jamske plasti na 28 stratumov, in sicer 28—25 na periodo impresso keramike, od 24—14 na periodo posod s kvadratnim ustiem, od 13—9 na lagozzo kulturo, od 8—3 na periodo ročajev v obliki sekire (ansa ad ascia) ter orna-

imamo sicer nekakšne sorodnosti s severno Italijo od katerih so pa nekatere zopet samo navidezne. Druge sorodnosti so zopet mogle nastati samo z različnimi vplivi. Čeprav ni dvoma, da so posredni členi mogli biti naši kraški predeli, je vendar danes težko sklepati, katere elemente so oni posredovali. Na drugi strani se je zopet vpliv Balkana na srednjo Italijo mogel izvršiti direktno čez Jadransko morje, od koder bi se dalje širil proti severni Italiji. Tozadevno nam je danes mogoče samo nazkazati odnos med danilsko kulturo v Dalmaciji in ripoljsko kulturo v Italiji.¹¹³ V takšnem primeru bi vpliv Balkana mogel biti na severno Italijo zopet samo posreden, in sicer vzdolž jadranske obale italskega polotoka, pri čemer bi posredništvo naših kraških jam odpadlo.

Bernabo Brea vidi v Areni Candide in v ligurskih jamah, indirektno v severni Italiji, balkanski vpliv v nekaterih oblikah posod ravno tako pa tudi v nekaterih dekoracijskih elementih.¹¹⁴ Tako naj bi se izražal balkanski vpliv v posodah s štirioglatim ustjem (vasi a bocca quadrata). B. Brea povezuje tudi nekatere ornamente, ki se nahajajo na posodah s štirioglatim ustjem s posameznimi ornamenti v Vučedolu, dalje z ornamenti na Ljubljanskem barju in v Butmiru.¹¹⁵ Balkanskemu vplivu pripisuje tudi pintadere, dalje zajemalke, plastične izdelke, nekatere fragmente slikane keramike in spiralo.¹¹⁶ V novjšem času je B. Brea bolj sklon gledišču o vplivih na severno Italijo, ki so dospeli z drugih strani, čeprav neposredno ne zanikuje niti svojih prvih gledišč.¹¹⁷ Ne glede na preveč splošno povezovanje Podonavja in severne Italije, kar se še vedno dogaja¹¹⁸ je poleg tega dvomljiv izvor marsikakšnih oblik in predmetov, ki jih najdemo v severni Italiji. Med takšne vsekakor spadajo posode s kvadratnim ustjem ali pa s štirioglatim upognjenim ustjem. Na Balkanu nimamo res tozadevno nikaških analogij, ki bi jih mogli povezati z italijansko izrazito kulturo s posodami v obliki kvadratnega zgornjega dela.¹¹⁹ Nasprotno se pa izraža vpliv severne Italije v naših jamah ravno v posodi s kvadratnim ustjem, v kolikor je namreč takšna res tudi bila tukaj najdena, kar

mentiranje keramike v brazdstem vrezu (decorazione a solcature). 2 stratum je pripisal železni dobi, stratum 1 pa rimski (ibid. Vol. 1, 1946, str. 3 sl, sl. 3. 4). Kasneje je svojo delitev plasti spremenil v toliko, da je eno plast pripisal paleolitu ter dalje drugo mezolitu, potem starejšemu neolitu, srednjemu neolitu, srednjemu neolitu, mlajšemu neolitu, železni dobi itd. (ibid. Vol. 2, 1956, 13 sl., T. E—H).

¹¹³ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu, 107 sl. — J. Korošec, *Bullettino di paleontologia Italiana* 1956, 297 sl. — Ugo Rellini, *La più antica ceramica dipinta in Italia*, Roma 1954, 9 sl. — Itd.

¹¹⁴ B. Brea deli Italijo v času srednjega neolitika na severno in srednjo Italijo. Severna Italija, kamor prišteva tudi ligurske jame, bi naj nastala na isti osnovi in ima veliko število elementov, ki naj bi nastali na temelju podonavskega neolita. V srednji Italiji, kjer prevladujejo kulture s slikano keramiko, bi naj te bile povezane po mnenju B. Brea z analognimi s srednjega Balkana.

¹¹⁵ B. Brea, *Gli scavi nella caverna delle Arene Candide* 1946, 234 sl. — Ibid 1956, 200 sl.

¹¹⁶ Ibid. 1946, 290 sl.

¹¹⁷ Ibid. 1956, 95 sl., 204 sl.

¹¹⁸ Radmilli, *La preistoria della Venezia Giulia e della Dalmazia*, 975 sl.

bi na drugi strani bilo tudi možno in verjetno. Baje so jih našli v jami delle Gallerie in v jami v Gabrovici.¹²⁰

Idejno imajo zajemalke iz Arene Candide in iz severne Italije tipološke analogije tudi v Podonavju.¹²¹ Vendar imamo med njimi izrazito tipološko razliko. Tako imajo ligurske zajemalke ročaj v obliki ozkega, dolgega vzdolž preluknjane dulca. Poleg tega se takšni držaji ne nahajajo na samem ustju. Podonavske zajemalke pa imajo kratek, širok, vzdolžno preluknjan dulec, ki se je nahajal na samem ustju oziroma tik izpod ustja zajemalke.¹²² Tem podobne nahajamo tudi v Sloveniji in Avstriji.¹²³ Skoraj bi tozadevne ligurske zajemalke mogli tolmačiti kot male skodelice z dulci ne pa kot zajemalke. Nekoliko drugačen je primer z zajemalkami, ki imajo polno delan držaj.¹²⁴ Tukaj bi mogoče vsaj časovno sovpadale zajemalke jadranskega kulturnega kroga, kjer so sicer redke, a se sem in tja vendarle nahajajo.¹²⁵ Imamo jih pa tudi na drugih mestih Balkana, v Panonski ravnini in v Avstriji.

Danes je še težko sklepati o eventualnem razmerju med našimi kraji in severno Italijo na temelju v Arene Candide najdeni glinasti jagodi, ki ima pet prečnih globokih kanelur¹²⁶ in podobnih najdenih na Drulovki pri Kranju.¹²⁷

Figuralno plastiko s Podonavja lahko s severno Italijo primerjamo samo glede na vsebino. Ni pa takšna plastika lastna samo severni Italiji, temveč tudi drugim italijanskim predelom, čeprav je povsod znana le v manjši meri. Čeprav takšno plastiko lahko smatramo kot balkansko odliko, jo n. pr. naši kraški predeli — vključivši sem tudi Dalmacijo — ne poznajo. Zato je dokaj malo verjeten vpliv na severno Italijo potom naših krajev.

Med zanimive pojave spadaja na vsak način pintadere. V ligurskih jamah so najdene v precejšnjem številu.¹²⁸ Znale so pa tudi drugod v Italiji.¹²⁹ Nasprotno so pa pintadere v Podonavju, posebno pa še na Balkanu, zelo redko zastopane.¹³⁰ Ako jih poleg tega primerjamo s tistimi, ki so najdene v severni Italiji, vidimo da se oblikovno med

¹¹⁹ Poskusi povezovanja posod s kvadratnim ustjem z raznimi keramičnimi izdelki v Podonavju kot n. pr. v zvezi s bodrogkeresztursko skupino, Tiszaugom, Tordošem, Coko itd. (glej literaturo, ki jo omenja B. Brea. — Z. f. E. 1903, 438 sl. — Roska, Statiunea dela Turdas, Deva 1928. — Child, The Danube in prehistory, 27, 77, sl. 43, 81, 85, 105. — Aaberg, Bronzezeitliche Chronologie III, 23, sl. 19. — Hillebrand, Das frühkupferzeitliche Gräberfeld von Pusztastvánhaza, Budapest 1929. — Itd.) niso točni. Takšni izdelki v Podonavju imajo popolnoma drug značaj in niso ne genetično ne oblikovno sorodni posodam s kvadratnim ustjem v krogu italijanskih kultur. Res je da imam danes tudi v podonavskih neolitskih in eneolitskih kulturah znanih že nekaj oblik, oziroma posod pri katerih je bil zgornji del štirioglatno oblikovan in bi jih mogli imenovati posode s štirioglatim ustjem. Tako se nahajajo n. pr. tudi v necelski kulturni skupini (Banner, Die Pécelcer Kultur, Budapest 1956. T. LIV, 8; T. CXV, 26, str. 33, sl. 7. — Glej tozadevno tudi Rad vojvodjanskih muzeja 3, Novi Sad 1954, 216, T. XI, 20, kjer je objavljena posoda s štirioglatim ustjem iz Gomolave pri Hrtkovcih. Prinada tudi pecelski kulturi). Imamo jih tudi v drugih kulturnih skupinah (24/25 Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, T. 9/5. — Tompa, Die Bandkeramik in Ungarn, T. XXXVIII, 2. — Itd.). Nikdar pa te ne predstavljajo pravilo in se javljajo tako kulturno kakor časovno na raznih mestih povsem spo-

seboj ravno tako razlikujejo. Drug primer predstavljajo pintadere, ki so najdene v Slovenskem Primorju, tako v jami delle Gallerie (T. 14/7, 8) in v Terezijini jami pri Devinu.¹³¹ Ni nikakršnega dvoma, da moramo te povezati z italjskimi in da so nastale ravno pod vplivom severne Italije, kolikor niso celo import oziroma ne predstavljajo nek prodor nosilcev severno-italske neolitske kulture v naše kraje.¹³²

Ne glede na posamezne splošne domneve o nekem povezovanju med Podonavjem in severno Italijo¹³³ lahko vzamemo v poštrev nekatere druge detajle, ki se javljajo v naših krajih in v severni Italiji, ki so pa med seboj sorodni. Izpustimo lahko dotične primere, ki spadajo v slavonsko kulturno skupino in ki so zastopani v naših kraških jamah, kjer z ene strani povezujejo Ljubljansko barje in druga podobna kulturna najdišča v Sloveniji ter posamezne sorodne pojave v Italiji.¹³⁴ Zanimiv je fragment plitkega krožnika¹³⁵ iz Arene Candide, ki bi mogel imeti analogije v danilski kulturni skupini.¹³⁶ V zvezi s tem fragmentom je potrebno omeniti tudi slikano keramiko, ki se nahaja tudi v ligurskih jamah in ki kaže sorodnosti z danilsko kulturo.¹³⁷ Glede na najdbe v Slovenskem Primorju bi celo mogli soditi, da je Slovensko Primorje služilo kot posredni člen. Vendar pa ako analiziramo dotične primere, najdene v ligurskih jamah,¹³⁸ vidimo da so bolj podobni onim iz ripoljske kulture in iz podobnih najdišč srednje Italije.¹³⁹

Izredno zanimiv je tudi fragment neke kroglaste amfore iz Arene Candide.¹⁴⁰ S predpostavko da je rekonstrukcija točna, bi se ta primer mogel povezati z butmirsko kulturno skupino, kjer bi danilska kultura, ki ima v svojem inventarju podobne oblike, mogla biti posredni člen čez Slovensko Primorje.¹⁴¹ Nejasen je fragment tako imenovane bute, ki je bila najdena v jami dell'Arma dell'Aquila.¹⁴² Podobno so nam za sedaj nejasni še fragmenti raznih posod, katerih obliko končno več ali manj še ne poznamo. Noge pri teh posodah so bile v glavnem votle, široke, srednje visoke in konične oblike.¹⁴³ Od naših v Slovenskem Primorju se dokaj razlikujejo in jih zato ne moremo primerjati.

radično, nepovezano, ter niso nikdar mogle izvajati kakršen koli vpliv na severno Italijo. Podoben primer je tudi z ostalimi navideznimi analogijami, ki jih Bernabo Brea navaja iz Grčije (B. Brea, Gli scavi nella caverna delle Arene Candide, 1946, 287 sl. — Ibid. 1956, 79 sl. 200 sl. — Tsountas, Ai proistorikai akropoleis Diminiou kai Sesklou, Athene 1908, sl. 86, T. 10; 22; 23/1, 2, 3, 4. — Wace and Thompson, The prehistoric Thessaly, 27, sl. 5. — Evans, The Palace of Minos I. 39, sl. 6/11 a—c, str. 58, sl. 18/2. — Kunze, Orhomenos III. München 1934, T. X, XI, 1, 2, itd.)

¹²⁰ Radmilli, La preistoria della Venezia Giulia e della Dalmazia. 975. — V resnici mi ni znan noben primer takšne posode kar pa seveda ne izključuje možnost, da se v kakšnem muzeju v Italiji nahajajo mogoče kakšni fragmenti takšnih posod, ki mi pa niso znani. Radmilli tozadevno ne navaja nikakršnega vira.

¹²¹ Bernabo Brea, Gli scavi 1946. T. XLVI, 1. — Ibid. 1956, T. XXVII, 1, 2, 5.

¹²² Takšni dulci so se uporabljali za vstavljanje lesenih držajev. Pri italijanskih primerih zaradi premale odprtine to ni bilo mogoče.

¹²³ I. Korošec, Ajdovska jama pri Nemški vasi. Razprave SAZU III, 1953, 52, T. XIV, XV. — Vuković, Peristil 1954, 141, sl. 13. — Pahič, Arheološki vestnik 1956, 239, T. I, 5. — J. Korošec, Arheološki vestnik 1956, 25, T. VI, 2, 4, 5. — J. Korošec, Drulovka, 1960, T. 27, 28. — Tompa, Die Bandkeramik in Ungarn

Ornamentika, predvsem spiralna dekoracija, na katero se često sklicujejo posamezni znanstveniki, kot na zvezo med Podonavjem in Italijo, ima ravno tako kakor že doslej omenjene oblike včasih res neke sorodnosti z Balkanom. Seveda velja to le za posamezne primere.¹⁴⁴ Ne prihaja pa v Italiji takšna ornamentika sklenjeno, kakor je n. pr. slučaj s spiralno ornamentiko na Balkanu, temveč samo v posameznih primerih. Poleg tega se razlikujejo tudi oblike, na katerih se takšna ornamentika javlja. Nekoliko dajo misliti posamezni motivi, ki so nekoliko polmesečne oblike ali pa v obliki trakov in izpolnjeni s prečnimi vrezi oziroma z mrežo.¹⁴⁵ Mogoče bi bilo takšne motive in način njihovega izvajanja — čeprav oblike na katerih se pojavljajo nimajo pri nas analogij, saj so to v glavnem posode s kvadratnim ustjem — vzporejati z nekatero ornamentiko v hvarski kulturi. Pri nas v Slovenskem Primorju bi prišli v poštev nekateri fragmenti, ki sem jih uvrstil v hvarsko kulturno skupino (T. 2/1; T. 8/3; T. 12/5, 8, 9; T. 13/1). Mogoče bi se kot neka povezava mogla sem všteti tudi noga kultne posode, vendar pa samo glede na način ornamentiranja, ki se drugače v danilski kulturni skupini zelo redko javlja (T. 8/1). Laviosa Zambotti uvršča naše fragmente iz jame delle Gallerie v tip Matere.¹⁴⁶ V resnici se tudi v južni Italiji nahajajo posamezni fragmenti s sorodnim načinom ornamentiranja, ki ga z našimi fragmenti ne moremo povezati. Veliko več možnosti bi bilo, da bi skušali povezati naše fragmente z načinom ornamentiranja v Chiozza kulturi.¹⁴⁷ Tozadevno je potrebno omeniti še nekaj naših fragmentov iz jame delle Gallerie (T. 13/2, 3), ki imajo ravno tako analogije v severni Italiji prvenstveno v kulturi Sasso Fiorano oziroma v Chiozzi kar so opazili tudi že nekateri drugi strokovnjaki.¹⁴⁸ Težko je pa danes še govoriti o smereh bodisi teh vplivov ali pa celo o neki vrsti mešanja tukajšnjega prebivalstva s tamkajšnjim. Na vsak način pa moramo v kasnejših časih računati s

1929, 37 (spadajo v krog lengyelske kulturne skupine). — Pittioni, *Urgeschichte des oesterreichischen Raumes*, Wien 1954, 154. — *Itd.*

¹²⁴ B. Brea, *Gli scavi*, 1956, T. XXVII, 4, 5, — *Ibid.* 1946, 141, sl. 62, T. XLIX, 3.

¹²⁵ J. Korošec, *Neolitska naseobina u Danilu*, 93, T. XLVIII, 1—3; T. LXXX, 5.

¹²⁶ B. Brea, *Gli scavi*, 1956, T. XXVII, 3.

¹²⁷ J. Korošec, *Drulovka*, 1960, T. 29/3, 4.

¹²⁸ B. Brea, *Gli scavi* 1946, 207 sl., 288 sl., T. XIX, 1, 2; T. XLVII, 2; T. XLVIII, 1; T. XLIX, 1, 2. — *Ibid.* 1956, 96 sl., T. XXVII, 7—11 (glej tudi literaturo, ki jo omenja B. Brea).

¹²⁹ Ottavio Cornaggia Castiglioni, *Origini e distribuzione delle pintaderas preistoriche »euro-asiatiche«*, *Rivista di scienze preistoriche* XI, Milano 1956, 109 sl. — Cornaggia je ravno tako mnenja, da so pintadere v severno Italijo in v Ligurijo dospele iz Podonavja, tja pa iz srednje Anatolije. Razlikuje pa nekoliko tokov v raznih časovnih obdobjih. Tako naj bi pintadere na ligurski obali pripadale časovno od 2300 do 2100 pr. n. e. (*Origini e distribuzione delle pintaderas*, 176 sl.).

¹³⁰ V Vinči je n. pr. najdena samo ena pintadera (M. Vasić, *Preistoriska Vinča I*, T. XIII, 47 ab). — V Danilski skupini je doslej znana tudi samo ena (J. Korošec, *Neolitska naseobina u Danilu*, T. XXVI, 6). Butmirska skupina

precejšnjim vplivom severne Italije na naše kraje bodisi v eni ali pa v drugi obliki.

Pri vzporejanju gradiva nisem vzel v poštev kamene in koščene izdelke. Vsekakor bo med severno Italijo in našimi kraji dokaj stičnih točk. Vendar bomo morali tukaj računati tudi na lokalne pojave kakor tudi na samo gradivo, ki se ni moglo obdelovati v ogromnih variantah.¹⁴⁹

Sklep

Relativno malo število najdb v Slovenskem Primorju in neposrednem zaledju, kakor tudi zelo slabo raziskani okolni kraji omogočajo samo sumarno sliko in sodbo o življenju v kameni dobi v teh krajih. Po starejši kameni dobi bi bile najstarejše najdbe iz časa starejšega neolitika v tako imenovanih ostalinah impresso kulture s karakteristično cardium keramiko. Nemogoče je pa danes še sklepati, ali je bilo Slovensko Primorje naseljeno tudi v mezolitskem času ali ne. Ni izključeno, da je pred danes znanim starejšim neolitom tudi tu bil neke vrste nekeramičen neolit, kakor danes imenujejo dobo, ki je bila neposredno pred starejšim neolitom, ki pa v resnici lahko pripada tudi še končnim fazam mezolita.

Na vprašanje, od kod so se doselili prebivalci starejšega neolita v naše kraje, danes lahko odgovorimo samo z domnevami. Ljudstvo impresso keramike je naseljevalo našo jadransko obalo z otoki, dalje pa tudi zahodni del severne Italije oziroma ligursko obalo. Impresso keramika je znana tudi na Siciliji, dalje pa v južni Italiji v Apuliji in na otokih Tremiti.¹⁵⁰ Imamo jo pa tudi na Iberskem polotoku in v Franciji. Za sedaj nam pa ni mogoče to kulturo v celem tem arealu razčleniti niti po kulturnih niti po časovnih fazah. Vse dosedanje najdbe imajo sicer nek skupen značaj, ne glede na to kje so bile odkrite.¹⁵¹ Za Slovensko Primorje bi kljub vsemu mogli predpostaviti, da se je naselitev nosilcev impresso keramike izvršila vzdolž jadranske obale iz Dalmacije in otokov. Manj verjetna bi za sedaj bila domneva, da

ne pozna nobene, itd. Drugače so v Jugoslavije v zvezi z neolitom najdene še nekatere pintadere, n. pr. v Starčevu (Draga Garašanin, Starčevačka kultura. Ljubljana 1954, 51, T. III, 8). Itd. Izven Jugoslavije v Panonski ravnini in v Avstriji se poleg onih, ki jih omenja Cornaggia nahajajo tudi še nekatere druge (Pittioni. *Urgeschichte des oesterreichischen Raumes*, 153, sl. 101, str. 169, sl. 116. — MAGW 1931, sl. 4. — 24/25 Bericht d. Röm. Germ. Komm. T. 14, sl. 10. — Dolgozatok VII, 60, T. XII, 24. — Ibid. VIII, 39 sl., T. XIX, 6; T. VII, 1, 3, 4; T. XLI, 20, 21. — Ibid. XI, 125, T. XVII, 4 ab. 5 ab. — I. Kutzian, *The Körös Culture*. Budapest 1944, T. XLVI, 2—8. — Itd.).

¹⁵¹ *Bullettino di paleontologia Italiana* 1915, 32—33, sl. 8, 9. — *Mitt. d. Zentralkomm. für Denkmalpflege* 1918, XXV, sl. 14/1, 2. — Laviosa-Zambotti, *Le più antiche culture*, 113 sl., 115, T. XV, 8. — Moser, *Ausgrabungen in der Theresien Höhle bei Duino in Küstenlande*. *Mitt. d. prähistorischen Komm. d. k. Akad. der Wiss.* 188, 12 sl. — Battaglia-Cossiansich, *Sn'alcuni scavi preistorici eseguiti nel territorio di Trieste nell'anno 1913*. *Bullettino di paleontologia* 1915, 32, sl. 8, 9 — O. Cornaggia, *Rivista di scienze preistoriche* 1956, T. VIII, 1—4.

¹⁵² Sorodnost med našimi in italijanskimi opažajo tudi drugi, kakor Cornaggia (*Rivista* 1956, 151 sl.), Radmilli (*L'Universo* 1958, 975 sl.), itd.

se je naselitev izvršila iz severne Italije. Proti temu govori praznina, ki jo imamo danes med najdbami v severni Italiji, in sicer med ligursko obalo, in našimi kraji. Vendar je mogoče, da je to le navidez. Saj tudi med ligursko obalo in južnejšimi italijanskimi pokrajinami, kjer se nahaja impresso keramika, nimamo danes nikakršne terenske povezave. Vendar pa se zdi, da na naše vprašanje najbolje odgovarjajo že same najdbe, odkrite na Cresu, ki je danes najbližja točka impresso keramike glede na Slovensko Primorje. Zato lahko sodimo, da se je naselitev naših krajev izvršila ravno iz te smeri in da so nosilci te keramike pri nas v Dalmaciji pripadali isti etnični skupini. Sorodnost v življenjskih pogojih, ekonomika in tudi družbena raven nosilcev impresso keramike v Dalmaciji in na otokih ter v Slovenskem Primorju dajo ravno tako soditi o tistem etničnem elementu. Res pa je, da se niti ekonomika niti ostali elementi ne razlikujejo od nosilcev impresso keramike na ligurski obali.

Vprašanje stanovanjskih problemov in tudi vprašanje naselbin bo mogoče rešiti šele z najdbami odprtih naselbin na odprtem prostoru, kakršne imamo danes n. pr. v Smiljčiču pri Zadru,¹⁵² ne pa v zvezi z jamami, ki so danes še dokaj dvomljive glede na svojo uporabo kot stanovanjski objekti.

Naslednja naselitev naših krajev ob Jadranu se je v srednjem neolitu zopet izvršila iz Dalmacije potom jadranske obale, medtem ko se je naselitev ligurske obale izvršila sicer s sorodno ripoljsko kulturo z jadranskih obal v Italiji, v kolikor seveda ne bo mogoče le bolj vpliv kot pa naselitev.

Danes še nimamo nikakršne kulturne povezave med impresso in danilsko kulturno skupino, podobno kakor ne obstaja v Italiji nikakršna povezava med ripoljsko in impresso keramiko. Tako ne moremo sklepati o nekem notranjem razvoju, čeprav bi ta bil možen, ker se časovno impresso keramika in danilska kultura verjetno dotikata med seboj vsaj na začetku razvoja danilske. Poleg tega imamo tudi nekatere

¹⁵³ Ožjo povezavo med Podonavjem in Italijo vidi tudi Banner, ki sodi, da je poceljska kultura vplivala na kulturo Pollada, ta pa dalje zopet na Remedello kulturo (Banner, *Die péceler Kultur*, 163).

¹⁵⁴ P. Korošec, Nekaj novih podatkov o slavonski kulturi na področju naše jadranske obale, *Arheološki vestnik* 1956, 369 sl. — P. Korošec, Rasprostranjenost slavonske kulturne grupe, *GZMS* 1960, 141 sl. Glej tudi tam označeno literaturo.

¹⁵⁵ B. Brea, *Gli scavi*, 1946, 150 sl., sl. 64 (komparacija bi se mogla napraviti v slučaju da je rekonstrukcija pravilna. Ker ta primer spada še v starejšo fazo neolita v Arene Candide bi služil, seveda ako je vzporejanje mogoče, tudi za datacijo takšnih primerov v danilski kulturni skupini).

¹⁵⁶ J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu, *T. XLVI*, 2, 3; *T. XLVII*, 1, 3, 7; *T. LXXVII*; *T. LXXVIII*, 1; *T. LXXIX*, 1—3; *T. LXXX*, 1, itd.

¹⁵⁷ B. Brea, *Gli scavi* 1956, *T. XII*, 1, 2 (vendar so ti fragmenti glede povezovanja preveč neizraziti).

¹⁵⁸ Tozadevno prihaja v pošteb posebno fragment iz jame del'Acqua ali jame del Morte (B. Brea, *Gli scavi* 1946, *T. XLIX*, 8. Tudi ostali fragmenti niso popolnoma identični z danilsko kulturno skupino).

¹⁵⁹ Ugo Rellini, *La più antica ceramica dipinta in Italia*, *T. A.*, str. 33, sl. 17, 22, 23, itd.

bolj arhaične forme, ki se javljajo v danilski kulturi, ki imajo svoj izvor nesporno v neki starejši kulturi, mogoče v impresso keramiki. Vendar bi za bližjo povezavo rabili posamezne vmesne kulturno razvojne stopnje. Tako moramo pač sklepati o naselitvi novih nosilcev tokrat danilske kulturne skupine, ki tudi etnično niso mogli pripadati isti skupini kakor nosilci impresso keramike.¹⁴⁰ Od kod so se doselili v Dalmacijo nosilci danilske skupine, v Italijo pa nosilci ripoljske kulture, ki so z nosilci danilske morali etnično biti sorodni, je danes še nejasno. Posamezni elementi impresso keramike v teh dveh kulturah govorijo samo za nek časovni stik, morajo pa govoriti tudi za mogoče delno infiltracijo starega prebivalstva. Vendar na to vprašanje ne bo odgovorilo Slovensko Primorje, temveč centralna področja širjenja danilske kulturne skupine. Čeprav se je ta kultura z nekaterimi svojimi tipičnimi elementi razširila bolj ob obali Slovenskega Primorja, nimamo za sedaj nobenega dokaza, da bi segala tudi nekoliko globlje v kopno. Podobno opažamo tudi v Dalmaciji, kjer se zelo redko širi proti notranjosti. V kolikor se to le dogaja, kakor je slučaj s Kaknjem v Bosni, pa tak prodor oziroma širjenje te kulture zgubi marsikakšne svoje značilnosti, kot n. pr. slikano keramiko itd. Tudi Slovensko Primorje izgleda da je, sodeč po dosedanjih najdbah, predstavljalo le obrobne predele širjenja danilske kulture, čeprav seveda to danes še ne izključuje možnosti, da se je le ta širila tudi v smeri severne Italije. Vsekakor ligurska obala ne spada več pod ta, temveč pod drugi vpliv. Ni pa mogoče objasniti razna druga vprašanja, ker danes sorodnih najdb v Severni Italiji nimamo. Današnje najdbe v Slovenskem Primorju ne zadostujejo za sklepanje, v katerem času naj bi se izvršila naselitev nosilcev danilske kulturne skupine v Slovenskem Primorju. Mogoče je bilo to že na koncu starejšega ali pa na začetku srednjega neolita, mogoče pa tudi kasneje.

Glede na dejstvo, da vse naše najdbe izvirajo iz jam, ni mogoče soditi niti o načinu stanovanja, ki ravno tako kakor pri starejši im-

¹⁴⁰ B. Brea, *Gli scavi* 1956, 76, sl. 14.

¹⁴¹ J. Korošec, *Arheološki vestnik*, 1955, 14 sl., sl. 5. — J. Korošec, *Neolitska naseobina u Danilu*, 98 sl., T. XXXII, 6; T. XXXIX, 1; T. LXXXV, 1, itd.

¹⁴² B. Brea, *Gli scavi* 1946, T. XXXVIII, 6. Fragment te vaze nima analogij niti v Italiji niti ob naši jadranski obali v toliko bolj pa v Podonavju.

¹⁴³ B. Brea, *Gli scavi* 1946, T. XIX, 9; T. XLIII, 5, 6, 8—10; T. XLIV, 1—4. Ibid. 1956, T. XXIV, 1, 3, 4, str. 77, sl. 15—18.

¹⁴⁴ Ibid. 1956, T. XXIV, 8; T. XXV, 1 h. — Ibid. 1946, T. XIX, 6, 9; T. XLIX, 5. — *Haudbuch der Archäologie*, München 1950, 315 (glej tudi tam omenjeno literaturo).

¹⁴⁵ Ibid. 1946, T. XXI, 1 a—c; T. XLV, A—B. — Ibid. 1956, T. XXIII, 2, 4—6; T. XXIV, 1—7. Itd.

¹⁴⁶ Laviosa Zambotti, *Le più antiche culture*, 113.

¹⁴⁷ Ibid. T. X, 3; T. XI, 1, 2.

¹⁴⁸ Ibid. T. XI, 6, 7, 9. — Radmilli, *La preistoria della Venezia Giulia*, 976.

¹⁴⁹ Težave pri komparaciji, ki se tozadevno mora omejevati na razne retuše, in glede na to da so oblike takšnega orodja v neolitu zelo posplošene, leže prvenstveno v zelo malem številu objavljenih primerov. V poštev prihaja namreč prvenstveno kremeneno orodje in orožje. Ako tozadevno izključimo

presso keramični skupini ni bilo samo v jamah, čeprav se sem in tja nahajajo posamezne najdbe tudi v teh.¹⁵⁴ Brez dvoma bo tako ekonomika kakor višina razvoja družbenega stanja in trgovina na isti stopnji kakor na ostalih odprtih najdiščih oziroma naselbinah v Dalmaciji. Razlike tozadevno ne bomo imeli, kolikor pač ne upoštevamo lokalnih faktorjev, ki so mogli povsod dati svoj pečat ne glede na čas in na kulturno razvojno stopnjo.

Izza danilske kulture sledi kot najmlajša doslej znana v Dalmaciji hvarska kultura, ki pa časovno sega tudi v kovinsko dobo. Tudi tu ne dovoljuje danes znane najdbe v Slovenskem Primorju določiti čas, kdaj je ta kultura dospela v naše kraje. Na klasičnem ozemlju širjenja danilske in hvarske kulture se ti dve stikata samo delno časovno in predstavljata dva različna etnična elementa, kar pa se ne pravi, da bi moralo biti tako tudi v Slovenskem Primorju. Po današnjem stanju znanosti je hvarska kultura prodrla globlje v kopno samo po dolini Neretve (Lisičići) medtem ko jo drugače na dalmatinskem kopnu razen na otokih sploh ne zasledimo, oziroma le tu in tam v manjši množini. Seveda je lahko to glede na raziskanost dosedanjega zemljišča le sedanjí videz. Vendar pa večje naselbine, ki so bile doslej raziskane in kažejo prisotnost tako impresso kakor tudi danilske kulture na istem mestu, ne kažejo nikakršnih sledov o naselitvi nosilcev hvarske kulturne skupine. Čeprav je danes res še preuranjeno izvajati posamezne sklepe, bi bilo vendar mogoče domnevati, da so nosilci danilske kulture imeli izredno velik odpor proti nosilcem hvarske kulture, kar bi bilo mogoče celo videti na nekaterih najdiščih na otokih, kjer je danilska kultura nenadoma prenehala ter ji sledi nova hvarska kultura. Verjetno je prenehanje danilske kulture iskati v prihodu nosilcev hvarske. Ti so sicer v svoj materialni inventar sprejeli od danilske kulture posamezne elemente, vendar pa sama danilska ne kaže nikakršnih sprememb od strani materialne hvarske kulture. Z drugimi besedami: bilo bi možno sklepati, da so nosilci hvarske kulture potisnili nosilce danilske kulture na posameznih mestih, posebno na otokih, kjer so od

posamezne primere, ki so doslej objavljeni in pripadajo našim kraškim jamam, je poskusna klasifikacija napravljena samo za jamo Samatorco (Bregant, Kremeno in drugo kamenito gradivo iz jame Samatorce, Arheološki vestnik 1957, 130 sl.). Vidimo pa da se marsikakšni artefakt n. pr. puščice z zajedo ne morejo vzporejati z ostalim Balkanom temveč delno s severno Italijo. Seveda pa razna praskala, strgala, svedri in nožiči vsaj za sedaj ne prihajajo toliko v poštev. Žal tudi gradivo severne Italije ni zadostno objavljeno in klasificirano, tako da je to šele delo bodočnosti.

¹⁵⁰ B. Brea, Gli scavi 1956, 159 sl. Glej tudi literaturo, ki jo omenja B. Brea. Impresso keramika na Iberskem polotoku in v Franciji za nas ne prihaja v poštev.

¹⁵¹ Verjetno je to posledica še malega števila najdb in posebno malega števila ugotovljenih oblik.

¹⁵² Rezultati raziskovanj niso objavljeni.

¹⁵³ Pod etničnimi skupinami v tem času ne smemo sklepati na zaključene etnose v današnjem smislu, niti na velike razlike med raznimi takšnimi skupinami. Večje razlike so se javile tedaj kadar so novi doseljenci dospeli iz zelo oddaljenih krajev, recimo da bi se to zgodilo s suponiranimi migracijami iz severne Afrike na jadransko obalo.

še preostalih prebivalcev sprejeli nekaj bolj skromnih elementov v svojo kulturo. Nosilci danilske kulture so se pa zadržali verjetno še nekaj časa tam, kjer so njihove naselbine bile močnejše ali pa tudi bolj strnjene. V takšnih primerih zasledimo v kulturnem inventarju posamezne, sicer skromne elemente, ki kažejo na to, da je konec danilske kulture bil istočasno z začetkom ali pa tudi z neko zgodnejšo fazo hvarske kulture.¹⁵⁵

Kakšna je bila ekspanzionistična moč nosilcev hvarske kulture na njenem začetku je za sedaj še nejasno. Da se njihovi elementi, in to v relativno večjem številu kakor je n. pr. primer z jamo delle Gallerie, nahajajo tudi na Slovenskem Primorju, danes še ne pomeni — glede na to da nimamo hvarske kulture niti časovno niti kulturno pravilno klasificirano — da so ti nosilci naselili naše kraje še v času, ko so se naselili na jadranskih otokih. Mogoče so šele kasneje začeli prodirati proti kopnemu, oziroma je njih kultura mogla samo vplivati na naše kraje.

Da bi se hvarska kulturna skupina razvila iz danilske kot starejše, nimamo danes nikakršnih niti najbolj skromnih dokazov. Ako primerjamo materialne ostaline teh dveh kultur, nam je takoj popolnoma jasno, da imamo v nosilcih hvarske kulture nove doseljence.¹⁵⁶ Ne bom se tukaj spuščal v razne domneve, ki so jih nekateri že postavili, ker ne izgledajo niti najmanj realne ali vsaj možne. Točno je danes na temelju dosedanjih najdb le, da hvarska kulturna skupina na naši jadranski obali ni autohtona. Njeni nosilci, ki so etnično morali biti drugačni kakor pa nosilci starejše danilske kulture, kar opazamo po celotnem kulturnem inventarju, so se v Dalmacijo doselili iz nam neznanih krajev. Kako tozadevno stojimo pri vprašanju naselitve Slovenskega Primorja po nosilcih te kulture, je tudi še popolnoma nejasno. Možno je, da se je vsaj na posamezna mesta to novo ljudstvo v resnici tudi doselilo (jama Delle Gallerie). To lahko pomeni tudi, da je bil samo neznaten poskus migracije v naše kraje. Glede na gradivo bi res lahko sodili, da tukaj le ni bil samo vpliv, ampak resnična naselitev novega ljudstva, ki je s seboj prineslo glavne elemente svoje materialne kulture.

Kljub možnosti novega naseljevanja pod konec neolita ali pa na začetku kovinske dobe je vendar zelo verjetno da je Slovensko Primorje predstavljalo samo obrobno pokrajino, do katere so dospeli

¹⁵⁴ Glej opombo 9—13. V kolikor so se v resnici uporabljale tudi jame, kar bo pa potrebno za vsak posamezen primer posebej ugotoviti, bomo v takšnih primerih imeli navadno opravek samo z začasno uporabo oziroma naselitvijo.

¹⁵⁵ Ta sklepanja so samo preliminarina na temelju danes znanega gradiva. Možno je da se bo slika bistveno tudi izpremenila, ker hvarske kulturne skupine danes še ni mogoče deliti na kulturne in časovne faze.

¹⁵⁶ Danes nimamo nikakršne starejše kulture, ki bi jo mogli postaviti kot bazo, na kateri je nastala hvarska kultura. Ravno tako ne obstajajo za sedaj nikakršne starejše razvojne faze, ki bi dovoljevale vsaj preliminarne sklepe, da se je ta razvila na jadranskih otokih in kopnu na neki domači kulturi.

nosilci hvarske kulture. Dalje v severni Italiji lahko govorimo samo še o vplivu, v kolikor je ta res tudi obstajal. V tem kasnem neolitskem in poneolitskem času opažamo namreč ravno tako močan nasprotni vpliv, namreč vpliv Italije, ki ga je le ta vršila na naše kraje. Ako tudi ne vzamemo v poštev dvomljivih posod s kvadratnim ustjem, imamo tu le vrsto drugih elementov, ki so nesporno posledica italskega vpliva. Poleg pintader moramo misliti tudi na tisto ornamentiko, ki jo P. Laviosa Zambotti označuje kot karakteristiko kulture Matera. Čeprav domnevamo, da je to pri nas le bolj hvarski element, ki pa ni v resnici toliko izrazit, ni izključeno da je to res vpliv Chiozze kulturne skupine. Ker pa imamo podobne elemente celo v Hercegovini, bi se vpliv, ne migracija, vršil v nasprotni smeri. Na vsak način predstavljajo italški vpliv ornamenti katere nahajamo v Sasso-Fiorano, pri nas pa v jami delle Gallerie. Ta vpliv bi mogel biti istočasen, kakor je tudi hvarska kultura na področju Slovenskega Primorja. V poštev moramo na začetku kovinske dobe vzeti tudi druge vplive, mogoče celo migracije, ki so se izvršile s severa. Tak primer bo predstavljalo širenje Ig II. skupine slavonske kulture.

Najbolj verjetno je, ako vzamemo danes vse momente v poštev, da se je ekspanzija hvarske kulture zato zaustavila ravno na našem področju, ker so v tem času delovali močni tako nasprotni kakor tudi severni vplivi oziroma razne kulture in njih nosilci. Mogoče je to tudi vzrok, da kultura s konca neolita tako imenovani alpski facies len-gyelske kulture, ki se širi na Kranjskem in Štajerskem, ni mogla prodreti v smeri proti Jadranskemu morju oziroma na področje Slovenskega Primorja, čeprav bi bilo to pričakovati. Premočna naseljenost teh krajev, ki so »interesna sfera« raznih kulturnih in etničnih nosilcev, in tudi višja kulturna in civilizacijska raven tamkajšnega prebivalstva ni omogočala prodor nosilcev recimo primitivnejše kulture s severa niti sprejem celo posameznih elementov takšne kulture. Kakor hitro se pa spremeni kultura na severu oziroma ko novi nosilci prinesejo nove kulturne in civilizacijske elemente, kot je n. pr. primer s slavonsko kulturo (na Ljubljanskem barju), potem zopet zasledimo elemente le-te tudi v Slovenskem Primorju, kar je dokaz o novi ekspanziji ali pa le dokaz o sprejemu novih elementov, kljub temu da je tudi severna Italija s svoje strani vplivala na to področje (n. pr. kultura Polada v jami delle Gallerie, T. 14/5).

THE NEOLITHIC AGE IN THE SLOVENE KARST AREA AND IN THE SLOVENE LITTORAL

S u m a r y

The comparatively small number of such discoveries in the area of the Slovene Littoral enable us to make a sumary survey only of the life as it existed here during the Stone Age. After the close of the Palaeolithic Age we can consider the remains of the so-called Impresso Culture with its typical »cardium« ceramics as the oldest culture that can be identified in the lower part of the Neolithic Age. The question remains unsolved whether the area

of the Slovene Littoral had been inhabited during the Mesolithic Age. It seems to be more probable that the inhabitants who are represented by the impresso ceramics had immigrated into this area from Dalmatia proceeding along the Adriatic shore, and not from Italy; nevertheless we can make conjectures only regarding the arrival of these people. The problem of places that had been inhabited by these people will only be solved if we find open lying settlements and not only traces of life that can be identified in subterranean caves: it still remains rather dubious that we can consider with full right that the caves had been inhabited by these people.

The subsequent immigration into the part of Slovenia situated close to the Adriatic shore had taken place during the Middle Neolithic Age from Dalmatia and along the shores of the Adriatic Sea. These immigrants were the bearers of the Danilo Culture. The cultural connections between the Impresso and the Danilo Cultures are still unknown, except if we take into consideration such an origin of some archaic forms of the Danilo Culture. We must therefore suppose that the Danilo Culture had been brought into our area by a fresh wave of immigrants. We can only conjecture about the place where they had come from when they had immigrated into Dalmatia (similarly as in the case of the bearers of the the similar Rupolje Culture how they had come into Italy). Some typical elements of this culture can be found spread along the shore area of the Slovene Littoral, yet they had not penetrated deeper into its hinterland. To all appearance the Slovene Littoral represents the fringe area of this culture. We cannot conclude on the basis of our present findings about the time when the bearers of the Danilo Culture had immigrated into our area.

In Dalmatia the Danilo Culture is followed by the Hvar Culture as the youngest cultural stratum of the Neolithic Age. This culture had also expanded into the Slovene Littoral (the cave delle Gallerie); yet again we are unable to determine the exact time of this expansion. The Slovene Littoral is again the fringe area of the Hvar Culture. During the late Neolithic Age and the Post-Neolithic Age we can observe in this area that strong cultural influences come also from Italy (above all the Madera Culture). Temporarily this influence may coincide with the spreading of the Hvar Culture. At the beginning of the Metal Age we can observe also influences coming from the north (the Slavonian Culture of the level Ig II). The special development during the Neolithic Age had prevented the spreading of the Alpine form of the Lengyel Culture — such as it can be identified in the Carniola and in Styria — during the Neolithic Age in the Slovene Littoral which had been in that time already more highly developed.